Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Василь Стецький, Любов Котик

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ

(*Центральна* та *Південно-Східна Європа*, *Східна Балтія*)

Навчальний посібник

Львів
Львівський національний університет
імені Івана Франка
2018

УДК 911.3(075.8)
С-79

Рецензенти: д-р геогр. наук, професор *Ю. О. Кисельов*
(Уманський національний університет садівництва)
д-р геогр. наук, доцент *Л. Б. Заставецька*
(Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)
к-д геогр. наук, доцент *М. І. Білецький*
(Львівський інститут економіки і туризму)

Науковий редактор: Заслужений діяч науки і техніки України,
д-р геогр. наук, професор *О. І. Шаблій*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
(*протокол № 3 від 18 квітня 2018 р.*)

С 79 **Стецький В. В.** Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) : навч. посібник / В. В. Стецький, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — 100 с.

Навчальний посібник містить програму, рекомендовану літературу, систему оцінювання знань студентів, тематику практичних і семінарських робіт, завдання для самостійного опрацювання, ключові поняття і терміни, питання для самоконтролю із курсу.

Для студентів географічних факультетів вищих навчальних закладів.

УДК 911.3(075.8)
© Стецький В. В., Котик Л. І., 2018
© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018

ЗМІСТ

Передмова ……. 5

Опис навчальної дисципліни …… 8

Структура навчальної дисципліни …..……... 9

Методи контролю ……... 11

Програма навчальної дисципліни ……... 12

*Змістовний модуль 1***.** Теоретико-методологічні основи регіональних економіко- і соціально-географічних досліджень. Регіональна економічна і соціальна географія країн Центральної Європи ……...…….. 12

Змістовний модуль 2. Регіональна економічна і соціальна географія країн Південно-Східної Європи ……. 15

Змістовний модуль 3. Регіональна економічна і соціальна географія країн Східної Балтії 18

Рекомендована література……. 20

Головна ……...…….. 20

Допоміжна …… 20

Інформаційні ресурси ……... 23

Семінарські і практичні заняття, завдання для самостійної роботи студентів, запитання для самоперевірки ….....…… 25

Тема 1. Політична карта Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії .....……... 26

Тема 2. Політична трансформація держав Центральної і Південно-Східної Європи, Східної Балтії. Військовий потенціал держав субрегіону ….....…… 32

Тема 3. Участь держав Південно-Східної, Центральної Європи та Східної Балтії у процесах глобалізації та міжнародного поділу праці …….....……. 37

Тема 4. Природно-ресурсний потенціал держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Екологічна ситуація та заповідні території держав субрегіону …… 44

Тема 5. Демографічний потенціал держав Центральної, Південно-Східної, Європи та Східної Балтії. Проблема бідності, міграції та вимушених переселенців 49

Тема 6. Особливості економічного розвитку держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Проблеми трансформації структури господарства, дигіталізація економіки держав 56

Тема 7. Виклики демографічного і соціально-економічного розвитку Польщі .....……. 62

Індивідуальне навчально-дослідне завдання …… 65

Додатки …… 73

ПЕРЕДМОВА

В умовах побудови демократичного суспільства та інтеграції України у світовий політико-економіко-культурний простір актуальним є дослідження соціально-економічного розвитку окремих регіонів світу.

Навчальна дисципліна "Регіональна економічна і соціальна географія світу", викладається для студентів четвертого курсу освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр; галузі знань: 01 Освіта, 10 Природничі науки; спеціальності: 014 Середня освіта (Географія), 103 Науки про Землю (географія), 106 Географія. Вона входить до групи нормативних навчальних дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, які розроблені на кафедрі економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка. Загальний обсяг курсу — 255 год (8,5 кредитів ECTS). Одним із чотирьох структурних елементів, які взаємодоповнюють один одного і формують цілісне уявлення студентів про особливості соціально-економічного розвитку регіонів світу є "Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія)" (90 год; 3 кредити ECTS).

Відповідно до структурно-логічної схеми програми підготовки бакалавра галузей знань 01 Освіта і 10 Природничі науки цей курс є продовженням нормативних навчальних дисциплін "Основи суспільної географії" і "Географія населення", які викладають студентам відповідно першого та третього курсів.

Зміст навчальної дисципліни "Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія)" розроблено на основі сучасних положень щодо підготовки фахівців у сфері географії, норм та традицій вищої університетської освіти ("Освітня програма підготовки бакалавра Львівського національного університету імені Івана Франка за спеціальністю 106 Географія"; "Освітня програма підготовки бакалавра Львівського національного університету імені Івана Франка за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія)"), нормативних документів (Закон України "Про освіту", Закон України «Про вищу освіту» та ін.).

Мета навчального курсу: надати студентам знання з

теоретичних і прикладних питань суспільно-географічної регіоналізації світу; сформувати світоглядні засади щодо політичного, демогеографічного, економічного, соціального, культурного, екологічного суспільно-географічного розмаїття регіонів світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) та їхніх головних держав; висвітлити новітні проблеми суспільно-географічного розвитку Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії) (структурна трансформацію господарства у XXI ст.; проблеми раціонального використання природно-ресурсного, працересурсного та виробничого потенціалів; проблеми збереження довкілля, природного і культурного розмаїття; залучення регіонів та окремих держав у світові процеси глобалізації; регіональна економічна й соціальна політики; зовнішньо-економічні зв'язки регіонів і окремих держав тощо).

У результаті вивчення цього курсу студент повинен:

знати:

- методологічні підходи до вивчення регіонів світу, головних країн у регіоні;
- класифікаційні і типологічні підходи до групування регіонів та країн світу;
- історико-географічні етапи формування політичної карти країн Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії;
- сучасні тенденції соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії;
- просторові відмінності демо-соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії;

вміти:

- розкрити зміст понять: регіон світу, субрегіон, країна, держава, глобалізація, міжнародна співпраця тощо;
- виконати економічну оцінку природного, працересурсного, економічного потенціалів країн Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії;
- проаналізувати структуру господарства країн Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії;
- обґрунтувати доцільність створення вільних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, інноваційних габів тощо у країнах Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії;

- здійснити прогнозування соціально-економічного, демогеографічного, політичного, культурного розвитку регіонів.

Прослуховування курсу забезпечить формування у студентів системи компетенцій, які є критеріями оцінки якості знань з курсу:

соціально-особистісні компетенції:

- здатність учитися;
- креативність, здатність до інтегрального мислення;
- наполегливість у досягненні мети;
- турбота про якість виконаної роботи;
- толерантність;
- екологічна грамотність;
- відкритість і чуйність до різноманіття і розмаїття;

загальнонаукові компетенції:

- базові уявлення про регіоналізацію світу, що сприяють розумінню причинно-наслідкових зв'язків сучасного глобального розвитку;
- базові знання у галузі необхідні для освоєння загально-професійних дисциплін;

інструментальні компетенції:

- навики роботи з комп'ютером;
- навики управління інформацією;
- дослідницькі навики;

професійні компетенції:

- володіння картографічними, статистичними, математичними й ГІС-методами дослідження регіональної соціально-економічної географії світу;
- здатність професійно використовувати профільні знання для прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія), висвітлення нових проблем їхнього розвитку і тенденцій співпраці із Україною.

Курс "Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія)" складається з лекційної частини (32 год), семінарських і практичних занять (16 год) та передбачає самостійну роботу студентів (42 год). Він розбитий на три змістові модулі й завершується заліком.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Витяг з робочої програми навчальної дисципліни

«Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія)»

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td>Кількість кредитів: – 3,0</td><td>Галузь знань
01 Освіта
10 Природничі науки
(шифр, назва)</td><td colspan="2">Нормативна навчальна дисципліна циклу дисциплін професійної та практичної підготовки</td></tr>
<tr><td>Модулів – 1</td><td>Напрям
–
(шифр, назва)</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>Змістових модулів – 3</td><td rowspan="5">Спеціальність (професійне спрямування)
014 Середня освіта (Географія)
103 Науки про Землю (географія)
106 Географія</td><td>4-й</td><td>5-й</td></tr>
<tr><td>Курсова робота – відсутня</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Загальна кількість годин: – 90</td><td>7-й</td><td>9-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td rowspan="10">Тижневих годин для денної форми навчання:
аудиторних – 3,0
самостійної роботи студента – 2,63</td><td>32 год.</td><td>16 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>16 год.</td><td>8 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>– год.</td><td>— год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>42 год.</td><td>66 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">ІНДЗ: реферат</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю: залік</td></tr>
</table>

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання: – *1,1*;

для заочної форми навчання: – *0,36*

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*
Змістовий модуль 1. **«Теоретико-методологічні основи регіональних економіко- і соціально-географічних досліджень. Регіональна економічна і соціальна географія країн Центральної Європи»**												
Тема 1. Об'єкт, предмет, завдання навчальної дисципліни «Регіональна економічна і соціальна географія». Теоретико-методологічні основи регіональних економіко- і соціально-географічних досліджень	4	2				2	5	1				4
Тема 2. Історико-географічні етапи формування політичної карти та сучасний політико-правовий стан країн Центральної Європи	6	2	2			2	5	1				4
Тема 3. Природно-ресурсний і демогеографічний потенціал країн Центральної Європи	4	2				2	5	1				4
Тема 4. Національна економіка країн Центральної Європи. Її роль у системі світового господарства	8	2	2			4	10	2	2			6
Тема 5. Країни Центральної Європи у системі зовнішньо-економічних зв'язків. Економічні райони	7	2	2			4	7	1	2			4
Разом – зм. модуль 1	30	10	6			14	32	6	4			22
Змістовий модуль 2. **«Регіональна економічна і соціальна географія країн Південно-Східної Європи»**												
Тема 6. Історико-географічні етапи формування політичної карти і сучасний політико-правовий стан країн Південно-Східної Європи	5	2				3	5	1				4
Тема 7. Природно-ресурсний і демогеографічний потенціал країн Південно-Східної Європи	7	2	2			3	5	1				4

Завершення структура навчальної дисципліни

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*
Тема 8. Національні економіки країн Південно-Східної Європи у системі світового господарства	9	4	2			3	7	2	1			4
Тема 9. Країни Південно-Східної Європи у системі зовнішньо-економічних зв'язків. Економічні райони	9	4	2			3	7	2	1			4
Разом – зм. модуль 2	30	12	6			12	24	6	2			16
Змістовий модуль 3. **«Регіональна економічна і соціальна географія країн Східної Балтії»**												
Тема 10. Історико-географічні етапи формування політичної карти і сучасний політико-правовий стан країн Східної Балтії	4	2				2	4	1				3
Тема 11. Природно-ресурсний і демогеографічний потенціал країн Східної Балтії	6	2	2			2	4	1				3
Тема 12. Національні економіки країн Східної Балтії у системі світового господарства	6	4				2	5	1	1			3
Тема 13. Країни Східної Балтії у системі зовнішньо-економічних зв'язків	6	2	2			2	5	1	1			3
Разом – зм. модуль 3	22	10	4			8	18	4	2			12
Індивідуально-дослідне завдання					**8**						**16**	
Усього годин	**90**	**32**	**16**	**–**	**8**	**34**	**90**	**16**	**8**	**–**	**16**	**50**

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

1. Оцінювання відповідей студентів на семінарських заняттях у формі підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до доповідей, участі в обговоренні, презентації самостійної роботи — оцінюється максимально 5 балів.

2. Поточна перевірка виконання практичних робіт студентів: максимальна оцінка за виконання практичної роботи — 5 балів для студентів денної форми навчання.

3. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ) студентів за узгодженою темою: максимальна оцінка — 20 балів.

4. Письмове опитування студентів за змістовими модулями: максимальна оцінка — 10 балів для студентів денної форми навчання.

5. Змістове конспектування лекцій — 10 балів.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Форма навчання	Поточне тестування та самостійна робота						ІНДЗ	Сума
	Змістовий модуль №1		Змістовий модуль №2		Змістовий модуль №3			
	Т1-Т5	Модуль 1	Т6-Т9	Модуль 2	Т10-Т13	Модуль 3		
денна	3х5	10	3х5	10	2х5	10	20 (ІНДЗ) + 10 (конспект лекцій)	100

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS за результатами прослуховування навчального курсу

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою (*залік*)
A	90—100	Зараховано
B	81—89	
C	71—80	
D	61—70	
E	51—60	
	0—50	Не зараховано

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Теоретико-методологічні основи регіональних економіко- і соціально-географічних досліджень. Регіональна економічна і соціальна географія країн Центральної Європи

Тема 1. ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ». ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІКО- І СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Регіональна економічна і соціальна географія (РЕіСГ) — базова суспільно-географічна навчальна дисципліна. Об'єкт і предмет вивчення навчальної дисципліни. Структура курсу. Функції та завдання курсу. Головні категорії і поняття навчальної дисципліни та їхній зміст.

Специфіка наукового географічного знання про політичний, соціальний і економічний розвиток регіонів і країн світу. Система показників оцінки політичного, демогеографічного, соціально-культурного, економічного, геополітичного, геоекономічного, геокультурного розвитку регіонів та країн. Класифікаційні і типологічні підходи до групування регіонів та країн за особливостями демогеографічного, політико-соціально-економічного розвитку й функціонування; суспільно-географічного, геополітичного, геоекономічного положенням; залученням у глобалізаційні.

Методологічні підходи до вивчення регіонів світу, головних країн у регіоні. Напрацювання наукових шкіл з проблематики РЕіСГ.

Базові суспільно-географічні, картографічні, статистичні, інформаційні джерела з курсу РЕіСГ.

Тема 2. ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ ТА СУЧАСНИЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАН КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Історико-географічні аспекти вивчення регіональних економіко- і соціально-географічних особливостей країн світу. Історик-географічна періодизація розвиту і змін державно-

політичних утворень на політичній карті.

Історико-географічні етапи формування політичної карти країн Центральної Європи. Період поширення племен на території сучасних країн ЦЄ. Період поширення слов'янських народів і перших державних утворень територій сучасних країн Центральної Європи. Причини утворення, роль і вплив імперських утворень на формування й становлення політичної карти територій сучасних країн Центральної Європи. Політична карта територій сучасних країн Центральної Європи на початок і завершення Першої Світової війни. Утворення нових держав. Політична карта територій сучасних країн Центральної Європи у період початку та завершення Другої Світової війни. Формування соціалістичної політичної і соціально-економічної системи. Новітній етап формування політичної карти країн Центральної Європи.

Країни Центральної Європи на сучасній політичній карті світу. Спірні території у політико-географічному просторі Центральної Європи. Індекс політичної глобалізації країн Центральної Європи. Індекс схильності держав до розпаду. Військова могутність держав Центральної Європи. Участь держав Центральної Європи у політичних і військових міжнародних організаціях.

Політичне і військове співробітництво держав Центральної Європи із Україною.

Тема 3. **ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ І ДЕМОГЕОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ**

Поняття «потенціа» у географічній науці. Природно-ресурсний потенціал та географія розміщення, видобування та використання основних груп мінерально-сировинних ресурсів, поширення та використання ґрунтових, водних, лісових, агрокліматичних, рекреаційних ресурсів країн Центральної Європи. Природні умови та особливості їхнього впливу на життєдіяльність й господарську діяльності населення країн Центральної Європи. Місце країни Центральної Європи у системі світових ринків природних ресурсів.

Демографічний потенціал країн Центральної Європи. Основні демогеографічні характеристики населення країн Центральної Європи, просторова інтерпретація.

Проблеми міжнаціональних і міжетнічних відносин на територіях країн Центральної Європи. Проблеми мультикультуралізму, секуляризації, асиміляції, соціального відторгнення та ін.

Особливості працересурсного потенціалу населення Центральної Європи у системі сучасного європейського і світового ринку праці. Криза ринку праці держав Центральної Європи і трудова еміграція з України.

Українська діаспора у країнах Центральної Європи.

Тема 4. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ. ЇЇ РОЛЬ У СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Поняття національний господарський комплекс. Національна економіка у системі світових і регіональних інтеграційних економічних утворень й процесів. Галузева структура і територіальні форми організації національних економік.

Національні економіки країн Центральної Європи в умовах сучасних світових складних економічних процесів. Індекс економічної глобалізації, конкурентоспроможності, свободи ведення бізнесу країн Центральної Європи. Місце і роль європейських інтеграційних процесів та значення вільного Європейського економічного ринку для збалансованого розвитку національних економік країн Центральної Європи.

Базові сектори національних економік країн Центральної Європи, їхня структурно-галузева трансформація в умовах ринкової економіки.

Географії сфери послуг та сучасні тенденції розвитку країн Центральної Європи. Розвиток четвертинного сектору послуг у країнах Центральної Європи. Роль туризму й інформаційних технологій у трансформації сфери послуг країн Центральної Європи.

Базові галузі промисловості та їхня територіальна організація країн Центральної Європи. Реіндустріалізація і концепція неоіндустріального розвитку країн Центральної Європи. Співвідношення розвитку традиційних (старих), нових і новітніх галузей промисловості у країнах Центральної Європи. Формування нових центрів промислового розвитку у країнах Центральної Європи та їхня спеціалізація.

Головні сільськогосподарські зони; спеціалізація сільськогосподарських виробництв і переробних галузей країн ЦЄ. Розвиток агробізнесу, фермерського господарства у країнах Центральної Європи. Світові агрохолдинги та їхня діяльність на території країн Центральної Європи. Проблеми розвитку екологічно чистого сільського господарства у країнах Центральної Європи. Впровадження досягнень генної інженерії, новітніх

технологій вирощування і догляду за сільськогосподарськими культурами (технологія крапельного зрошування, технологія моніторингу за сільськогосподарськими угіддями з використанням дронів та ін.) у сільське господарство країн Центральної Європи.

Проблеми і перспективи транскордонного економічного співробітництва між Україною та країнами Центральної Європи.

Тема 5. **КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. ЕКОНОМІЧНІ РАЙОНИ**

Головні види транспорту країн Центральної Європи та їхня роль в організації внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних зв'язків. Структура вантажно-пасажирських перевезень країн Головні транспортні, логістичні коридори і центри; транспортні, логістичні габи.

Внесок провідних держав Європейського Союзу у трансформацію транспортної системи країн Центральної Європи.

Роль і місце країн Центральної Європи у системі міжнародного поділу праці. Територіальна і товарна структура експортно-імпортних зв'язків країн Центральної Європи. Головні товари/послуги експорту й імпорту країн Центральної Європи

Економічні зв'язки України із країнами Центральної Європи.

Просторові відмінності соціально-економічного розвитку країн Центральної Європи. Соціально-економічне районування країн Центральної Європи.

Змістовий модуль 2.
Регіональна економічна і соціальна географія країн Південно-Східної Європи

Тема 6. **ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ І СУЧАСНИЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАН КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Історико-географічні етапи формування політичної карти країн Південно-Східної Європи (Пд.-Сх. Європи). Період поширення племен на території сучасних країн Пд.-Сх. Європи, формування слов'янських народів і перших державних утворень територій сучасних країн Пд.-Сх. Європи. Причини утворення, роль і вплив імперських утворень на формування й становлення політичної карти територій сучасних країн Пд.-Сх. Європи.

Політична карта територій сучасних країн Пд.-Сх. Європи у період початку та завершення Першої світової війни. Утворення нових незалежних держав. Політична карта територій сучасних країн Пд.-Сх. Європи у період початку та завершення Другої світової війни. Формування тоталітарної соціалістичної політичної і соціально-економічної системи після Другої світової війни.

Новітній етап формування політичної карти країн Пд.-Сх. Європи. Країни Пд.-Сх. Європи на сучасній політичній карті світу. Політичні та військові територіальні конфлікти між країнами Пд.-Сх. Європи. Спірні території країн Пд.-Сх. Європи. Індекс схильності держав до розпаду, індекс свободи слова у країнах Пд.-Сх. Європи.

Участь держав Пд.-Сх. Європи у світових процесах політичної глобалізації. Членство країн у міжнародних політичних, військових, економічних організаціях.

Тема 7. **ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ І ДЕМОГЕОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Природно-ресурсний потенціал і географія розміщення й видобування головних груп мінерально-сировинних ресурсів, поширення та використання ґрунтових, водних, лісових, агрокліматичних, рекреаційних ресурсів країн Пд.-Сх. Європи. Природні умови субрегіону та особливості їхнього впливу на життєдіяльність й господарську діяльності населення країн Пд.-Сх. Європи. Місце країни Пд.-Сх. Європи на світових ринках природних ресурсів.

Демогеографічний потенціал країн Пд.-Сх. Європи. Головні демографічні характеристики населення країн Пд.-Сх. Європи. Проблема депопуляції, старіння, міграції населення субрегіону. Відмінності рівня урбанізації у країнах Пд.-Сх. Європи. Розвиток субурбанізаційних процесів на території субрегіону. Проблеми міжнаціональних і міжетнічних відносин на території країн Пд.-Сх. Європи. Особливості працересурсного потенціалу населення країн Пд.-Сх. Європи, його місце у системі сучасного європейського і світового ринку праці.

Українські діаспори у країнах Пд.-Сх. Європи.

Тема 8. **НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІКИ КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

Загальні тенденції розвитку національних економік країн Пд.-Сх. Європи. Національні економіки країн Пд.-Сх. Європи у

системі світових та регіональних інтеграційних економічних процесів. Індекс економічної глобалізації країн Пд.-Сх. Європи. Галузева структура і територіальні форми організації національних економік країн Пд.-Сх. Європи.

Національні економіки країн Пд.-Сх. Європи в умовах складних сучасних економічних процесів. Роль і значення світового і європейського економічних ринків для збалансованого розвитку національних економік країн Пд.-Сх. Європи.

Розвиток сфери послуг у країнах Пд.-Сх. Європи. Провідні сектори сфери послуг країн субрегіону. Розвиток туризму, транспортних і логістичних послуг, цифрових послуг у країнах Пд.-Сх. Європи.

Базові сектори та галузі промисловості країн Пд.-Сх. Європи, їхня територіальна організація. Головні райони й центри розвитку старих, нових і новітніх галузей промисловості у регіоні. Депресивні старопромислові райони країн Пд.-Сх. Європи. Напрямки реіндустріалізації країн Пд.-Сх. Європи.

Головні сільськогосподарські зони й спеціалізація сільськогосподарських виробництв і переробних галузей країн Пд.-Сх. Європи. Проблеми розвитку сільського господарства країн субрегіону.

Тема 9. **КРАЇНИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. ЕКОНОМІЧНІ РАЙОНИ**

Головні види транспорту країн Пд.-Сх. Європи, їхня роль в організації внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних зв'язків. Головні транспортні й логістичні коридори, габи, центри країн Пд.-Сх. Європи. Структура і порівняння частки вантажно-пасажирських перевезень країн Пд.-Сх. Європи.

Роль і місце країн Пд.-Сх. Європи у системі міжнародного поділу праці. Індекс економічної глобалізації країн Пд.-Сх. Європи. Територіальна і товарна структура експортно-імпортних зв'язків країн Пд.-Сх. Європи. Економічні зв'язки України з країнами Пд.-Сх.Є.

Просторові відмінності соціально-економічного розвитку країн Пд.-Сх. Європи. Соціально-економічні райони Румунії, Болгарії, Сербії, Албанії, Хорватії, Словенії.

Змістовий модуль 3.
Регіональна економічна і соціальна географія країн Східної Балтії

Тема 10. **ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ І СУЧАСНИЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАН КРАЇН СХІДНОЇ БАЛТІЇ**

Історико-географічні етапи формування політичної карти території країн Східної Балтії. Період формування перших народностей на території сучасних країн Східної Балтії. Завоювання територій Східної Балтії слов'янськими дружинами Ярослава Мудрого. Утворення торгових міст. Перші союзи князів. Велике князівство Литовське. Німецька колонізація Тевтонський ордер. Люблінський договір, утворення Речі Посполитої. Завоювання народів Східної Балтії Російською імперією.

Політична карта територій сучасних країн Східної Балтії у період початку та завершення Першої світової війни. Утворення незалежних держав Литви, Латвії і Естонії. Радянська анексія і приєднання країн Східної Балтії до СРСР.

Новітній етап формування політичної карти країн Східної Балтії. Країни Східної Балтії на сучасній політичній карті світу. Індекс політичної глобалізації, свободи слова країн Східної Балтії. Територіальні суперечки країн Східної Балтії.

Тема 11. **ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ І ДЕМОГЕОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇН СХІДНОЇ БАЛТІЇ**

Природно-ресурсний потенціал, географія розміщення й видобування основних груп мінерально-сировинних ресурсів, поширення та використання ґрунтових, водних, лісових, агрокліматичних, рекреаційних ресурсів країн Східної Балтії. Природні умови, особливості їхнього впливу на життєдіяльність й господарську діяльності населення країн Східної Балтії. Країни Східної Балтії у системі світових ринків природних ресурсів.

Демогеографічний потенціал країн Східної Балтії. Головні демографічні характеристики населення країн Східної Балтії, їхня просторова інтерпретація. Проблеми міжнаціональних і міжетнічних відносин на території країн Східної Балтії. Особливості працересурсного потенціалу населення Східної Балтії, його залучення у європейський і світовий ринок праці.

Українська діаспора у країнах Східної Балтії.

Тема 12. **НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІКИ КРАЇН СХІДНОЇ БАЛТІЇ У СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

Загальні тенденції розвитку національних економік країн Східної Балтії. Національні економіки країн Східної Балтії у системі світових і регіональних інтеграційних економічних процесів. Галузева структура і територіальні форми організації національних економік країн Східної Балтії.

Національні економіки країн Східної Балтії в умовах світових економічних процесів. Роль і значення світового і європейського економічних ринків для збалансованого зростання національних економік країн Східної Балтії. Індекс економічної глобалізації країн Східної Балтії. Членство країн Східної Балтії у провідних економічних міжнародних організаціях. Вільні економічні зони та зони пріоритетного розвитку на території країн Східної Балтії та їхня роль у трансформації господарства країн. Інвестиційно-інноваційна діяльність країн Східної Балтії.

Базові сектори сфери послуг, промисловості країн Східної Балтії, їхня територіальна організація.

Спеціалізація сільського господарства і переробних галузей промисловості країн Східної Балтії. Розвиток приватного і фермерського сільського господарства у країнах Східної Балтії.

Тема 13. **КРАЇНИ СХІДНОЇ БАЛТІЇ У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ**

Головні види транспорту країн Східної Балтії, їхня роль в організації внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних зв'язків. Головні транспортні, логістичні коридори і центри вантажно-пасажирських перевезень країн Східної Балтії. Розвиток інформаційної інфраструктури у країнах Східної Балтії та її роль у трансформації господарства держав, зокрема розвитку комп'ютерних, інформаційних, цифрових послуг тощо.

Роль і місце країн Східної Балтії у системі міжнародного поділу праці. Територіальна і товарна структура експортно-імпортних зв'язків країн Східної Балтії. Політичні, економічні та соціально-культурні зв'язки України з країнами Східної Балтії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Головна

1. *Безуглий В. В.* Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. — [2-ге вид., доп.]. — К. : Академія, 2007. — 688 с.

2. *Блій де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.

3. Соціально-економічна географія світу : навч. посіб. / [за ред. С. П. Кузика]. — Львів : Світ, 2002. — 672 с.

4. *Яровий В.* Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття : підруч. для вищ. навч. закл. / В. Яровий. — К. : Генеза, 2005. — 816 с.

5. *Hobbs J. J.* World Regional Geography / J. J. Hobbs. — [6th ed.]. — Publisher : Brooks Cole Thomson Learning, 2008. — 752 p.

Допоміжна

1. Атлас вчителя / [відп. ред. В. В. Молочко]. — К. : Картографія, 2010. — 328 с.

2. Атлас світу. — К. : Картографія, 2004. — 140 с.

3. *Білецький М.* Естонія : суспільно-географічні аспекти розвитку / М. Білецький, Л. Котик // Географія, економіка і туризм : національний та міжнародний досвід [матер. ювілейної X міжн. наук. конф.]. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. — С. 50—56.

4. *Білецький М.* Латвія : суспільно-географічні аспекти розвитку туристично-рекреаційної сфери / М. Білецький, Л. Котик // Географія, економіка і туризм : національний і міжнародний досвід. Матеріали XI наук. конф . з міжнар. участю (м. Львів, 15—17 серпня 2017 р.). — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. — С. 22—26.

5. *Білецький М. І.* Соціальна географія : навч. посіб. / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. — [2-ге вид., доп.]. — Львів : Простір-М, 2015. — 468 с.

6. *Білецький М. І.* Соціальна географія : словник-довідник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 164 с.

7. *Влах М. Р.* Географія населення : словник-довідник / М. Р. Влах. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. — 241 с.

8. *Влах М.* Теорія і методологія географічної науки : навч. посіб. / М. Влах, Л. Котик. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка,

2018. — 344 с

9. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посіб. / [за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова та ін.]. — К. : Знання, 2011. — 640 с.

10. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — 144 с.

11. *Голиков А. П.* Вступ до економічної і соціальної географії : навч. посіб. / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. — К. : Либідь, 1997. — 316 с.

12. *Голіков А. П.* Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / А. П. Голіков, О. Г. Дейнека. — К., 2008.— 464 с

13. *Гудзеляк І.* Хорватія : суспільно-географічна характеристика : навч. посіб. / І. Гудзеляк, Б. Уманців. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 136 с.

14. *Дахно І. І.* Країни світу : довідник / І. І. Дахно, С. М. Тимофієв. — К. : Мапа, 2005. — 608 с.

15. *Дубович І. А.* Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович. — К. : Знання, 2008. — 839 с.

16. *Заячук М. Д.* Економічна та соціальна географія світу : навч. посіб. / М. Д. Заячук, О. С. Чубрей. — Чернівці : Чернів. нац. ун-тет, 2009. — 200 с.

17. *Зінько І.* Зовнішня політика країн Північної Європи : навч. посіб. / І. Зінько. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 328 с.

18. *Ігнатьєв П. М.* Країнознавство : навч. посіб. / П. М. Ігнатьєв. — Чернівці : Книги ХХІ, 2004. — 384 с.

19. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посіб. / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 330 с.

20. *Книш М. М.* Глобалізація терористичної діяльності / М. М. Книш, Л. І. Котик // Географія та туризм : наук. зб. / [Ред. кол. : Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін.]. — Вип. 21. — К. : Альтерпрес, 2012. — С. 145—155.

21. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посіб. / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.

22. *Книш М. М.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посіб. / М. М. Книш, О. І. Мамчур. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. — 368 с.

23. *Котик Л. І.* Географія злочинності держав світу /

Л. І. Котик, Ю. Я. Смоляк // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали ІІ Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 14—15 травня 2015 р.) / [за ред. В.Й. Лажніка]. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — С. 93—101.

24. Країнознавча характеристика Чеської Республіки : кол. моногр. / В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук [та ін.] ; за наук. ред. В. Й. Лажніка. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — 670 с.

25. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — К. : Знання, 2008. — 292 с.

26. *Ровенчак І. І.* Міжнародні політичні, військові та економічні організації : навч.-метод. посіб. / І. І. Ровенчак, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. — 142 с.

27. *Стецький В.* Болгарія : суспільно-географічна характеристика : текст лекцій / В. Стецький. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 20 с.

28. *Стецький В.* Словенія : суспільно-географічна характеристика : текст лекцій / В. Стецький, Б. Уманців. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. — 38 с.

29. *Стецький В.* Центральна Європа : соціально-політичний і соціально-економічний розвиток : текст лекцій / В. Стецький, О. Федунь. — Львів : Простір М., 2002. — 83 с.

30. *Стецький В.* Чехія : суспільно-географічна характеристика / В. Стецький. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 24 с.

31. *Сюткін С. І.* Економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. Книга-зошит / С. І. Сюткін, Г. Г. Леонтьєва. — Суми : Університетська книга, 2003. — 246 с.

32. *Сюткін С. І.* Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів / С. І. Сюткін. — Суми : ФОП Цьома С.П., 2017. — 48 с.

33. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії : навч. посіб. / О. Г. Топчієв. — Одеса : Астропринт, 2009. — 544 с.

34. Уманців Б. Македонія : суспільно-географічні аспекти розвитку / Б. Уманців, М. Федорусь. — Львів : МАУП, 2004. — 90 с.

35. *Шаблій О.* Суспільна географія : у 2-х кн. / О. Шаблій. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — Кн. 1. — 814 с. ; Кн. 2. — 706 с.

36. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка,

2003. — 444 с.

37. *Юрківський В. М.* Країни світу : довідник / В. М. Юрківський. — К. : Либідь, 1999. — 368 с.

38. *Biletskyi M.* Lviv oblast: urgent socio-economic problems in the context of European integration / M. Biletskyi, Ya. Ivakh, L. Kotyk // Journal of Geography, Politics and Society. — 2017. — Vol. 7(2). — P. 32—42.

39. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. — Boston : McGraw Hill, 2009. — 546 p.

40. *Schierup C.-U.* Migration, Citizenship, and the European Welfare State : A European Dilemma / C.-U. Schierup, P. Hansen, S. Castles. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 344 p.

41. The Atlas of the Real World : Mapping the Way We Live / D. Dorling, M. Newman, A. Barford. — London : Thames & Hudson, 2010.

42. The Social Atlas of Europe / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig. — Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. — 206 p.

43. *Timothy J. Fik.* The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / Fik J. Timothy ; [2th ed.]. — Boston, 2000. — 294 p.

Інформаційні ресурси

1. Світовий банк [Електронний ресурс]. — Режим доступу : wwwr.worldbank.org.

2. Спеціальні економічні зони Польщі : досвід євроінтеграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://eu.prostir.ua.

3. Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.un.org.ua/ua/millennium-development-goals.

4. Conflict Barometer 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hiik.de/de/downloads/data/downloads_2017/ConflictBarometer2017.pdf.

5. Eurostat [Electronic resource]. — Mode of access : http://ec.europa.eu/eurostat.

6. Freedom House [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.freedomhouse.org.

7. Global fire power [Electronic resource]. — Mode of access :

http://www.globalfirepower.com.

8. Global Peace Index Report, 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2017/06/Global-Peace-Index-Report-2017_0.pdf.

9. Human Development Reports, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.

10. Introducing the Revolting Index [Electronic resource]. — Mode of access : http://blogs.wsj.com/source/2011/02/25/introducing-the-revolting-index.

11. KOF Index of Globalization, 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://globalization.kof.ethz.ch.

12. Numbeo [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.numbeo.com.

13. SIPRI military expenditure database [Electronic resource]. — Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by _military_expenditures.

14. Stockholm International Peace Research Institute [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.sipri.org.

15. The Club of Rome [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.clubofrome.org.

16. The Failed States Index, 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://ffp.statesindex.org/rankings-2017.

17. World Hunger and Poverty Facts and Statistics, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.worldhunger.org.

18. World Regional Geography: People, Places and Globalization [Electronic resource]. — Mode of access : http://open.lib.umn.edu/worldgeography/part/chapter-1-introduction-to-the-world.

СЕМІНАРСЬКІ І ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ, ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Тема 1

ПОЛІТИЧНА КАРТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ

Мета: ознайомити студентів із особливостями політичної карти Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії; звернути увагу на історію формування політичної карти субрегіону, проблеми, які пов'язані з трансформацією політичних систем досліджуваних країн; проаналізувати особливості політико-географічного положення країн субрегіону дослідження.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати
- сутність поняття політична карта, регіон, макрорегіон, політична ситуація, трансформація, держава, країна, республіка, конфлікт, кордон, делімітація, демаркація;
- форму правління, політико-територіальний устрій держав субрегіону;
- особливості політико-географічного положення окремих держав регіону;

вміти
- аналізувати особливості формування політичної карти Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;
- обґрунтовувати переваги та недоліки політико-географічного положення окремих країн субрегіону дослідження.

Головні терміни та поняття: держава, суверенна держава, самопроголошена держава, проста держава, складна держава, компактна держава, фрагментована держава, державна територія, спірна територія, державний лад, залежна територія, імперія, країна, підопічна територія, політична карта світу, форма державного устрою, республіка, президентська республіка, парламентська республіка.

Завдання практичної роботи

1. На контурну карту Європи нанести країни Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Підписати їхні столиці, сусідів (додаток А.1).

2. Способом якісного фону (колір) на контурній карті показати: а) групу країн Південно-Східної Європи (Албанія,

Болгарія, Боснія та Герцеговина, Македонія, Румунія, Сербія, Словенія, Хорватія, Чорногорія); б) групу країн Центральної Європи (Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина); в) групу країн Східної Балтії (Литва, Латвія, Естонія).

3. Способом якісного фону (штрихування) на контурній карті показати: а) групу країн, які входять до НАТО; б) групу країн, що входять до ЄС.

4. Виконати детальну характеристику політико-географічного положення однієї з держав досліджуваного субрегіону. Звернути увагу на конфігурацію держави; сусідів першого і другого порядків; особливості становлення політичного укладу держави; розташування держави відносно глобальних держав, глобальних та регіональних міжнародних організацій; проходження через територію держави головних транспортних коридорів; наявність виходу до моря; розташування відносно зон національних, військових конфліктів, територій формування міграційних потоків, територій соціального неблагополуччя тощо.

Література

1. Атлас вчителя / [відп. ред. В. В. Молочко]. — К. : Картографія, 2010. — 328 с.

2. Атлас світу. — К. : Картографія, 2004. — 140 с.

3. *Блій де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій ; [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.

4. *Дністрянський М. С.* Геополітика : навч. посіб. / М. С. Дністрянський. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. — 436 с.

5. *Дубович І. А.* Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович. — К. : Знання, 2008. — 839 с.

6. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посіб. / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.

7. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — К. : Знання, 2008. — 292 с.

8. *Масляк П. О.* Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу / П. О. Масляк, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. — К. : Лібра, 1996. — 328 с.

9. Міжнародні організації : навч. посіб. / [за ред. О. С. Кучика]. — К. : Знання. 2007. — 749 с.

10.Соціально-економічна географія світу : навч. посіб. / [за ред. С. П. Кузика]. — Львів : Світ, 2002. — 672 с.

11.*Трохимчук С. В.* Політична географія світу : навч. посіб. / С. В. Трохимчук, О. В. Федунь. — К. : Знання, 2007. — 422 с.

12.*Шаповал В. М.* Державний лад країн світу : довідник / В. М. Шаповал. — К. : Укр. центр правничих студій, 1999. — 320 с.

13.*Яценко Б. П.* Політична географія : навч. посіб. / Б. П. Яценко. — К. : Вид-во Ін-ту сходознавства НАНУ, 2005. — 134 с.

14.Center for Global Policy [Electronic resource]. — Mode of access : http://globalpolicy.gmu.edu.

15.*Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. — Boston : McGraw Hill, 2009. — 546 p.

Словник термінів

Видовжена держава — держава у якої довжина щонайменше у шість разів більша від середньої ширини. Держави такої форми, як правило, містять кілька природних або культурних зон.

Держава — політична форма організації суспільства, що складається у результаті виникнення і діяльності публічної влади — системи, яка керує основними сферами суспільного життя. Головні ознаки держави: наявність системи органів і установ, які утворюють механізм держави; наявність обов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою (державного права); наявність певної території в межах якої діє ця державна влада. Держава виконує зовнішні і внутрішні функції. Зовнішня функція полягає в захисті кордонів, цілісності території, суверенітету, у сприянні розвитку співробітництва і взаємодії з іншими державами.

Державна територія — це частина Земної кулі, яка знаходиться під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні і територіальні води, а також повітряний простір, який лежить над нею.

Державний лад — спосіб здійснення легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах своїх країн. Державний лад визначається формою державного правління та формою державного устрою.

Залежна територія — країна, яка не має незалежності, проте володіє усіма характеристиками країни: територія, кордони, населення і т. д.

Імперія (від лат. *imperium* — військова влада) — первісно у Римі це форма управління державою, яка нагадує військову владу (єдиний керівник — імператор, накази якого всі повинні виконувати без заперечень). Згодом цим терміном стали позначати велику державу, створену шляхом включення у свій склад територій інших держав, колоніальних володінь тощо.

Компактна держава — держава, форма території якої є між круглою та прямокутною, без особливих звивин.

Країна — територіально визначене політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття *держава*, проте має більш культурно-історичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

Парламентська республіка — різновид республіки, за якого визнають верховенство парламенту, перед яким уряд несе колективну відповідальність за свою діяльність. Уряд залишається при владі доти доки він має підтримку парламентської більшості. У випадку втрати підтримки уряд йде у відставку або через керівника держави розпускає парламент.

Підопічна територія — залежна територія, управління якою було передано ООН певній державі.

Політична карта світу — політична геопросторова організація людства у глобальному масштабі та відображення її структурних особливостей.

Президентська республіка — різновид республіки, за якого в особі президента поєднано повноваження голови держави і голови уряду.

Проста держава — єдина централізована держава, яка не має у своєму складі самостійних державних утворень, а має тільки адміністративно-територіальний поділ. Просту державу ще називають унітарною.

Республіка (від лат. *respublica*, від *res* — справа і *publicus* — суспільний) — форма державного правління, за якого верховну владу країни формують виборчим шляхом. Вирізняють *парламентську* і *президентську республіки*.

Самопроголошена держава (*невизнана держава*) — світове геополітичне утворення, яке не має загального міжнародного визнання, проте фактично цілковито або частково є суверенною країною. Здебільшого такі держави є субнаціональними регіонами,

які відокремились від своїх держав. Деякі з них користуються військовою/економічною/політичною та часто неформальною дипломатичною підтримкою третіх країн, зацікавлених у їхньому існуванні.

Складна держава — держава, до складу якої входять інші державні утворення з певним рівнем суверенітету. Розрізняють такі види складних держав: федерація, конфедерація, імперія.

Спірна територія — це територія, на яку претендують дві або більше держав.

Столиця — основне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. Вона зазвичай є місцем перебування вищих органів державної влади і державного управління, вищих судових, військових та інших установ.

Суверенна держава — держава, яка має чітко визначену територію, на якій вона здійснює внутрішній і зовнішній суверенітет, має постійне населення, уряд, не залежить від інших держав, має повноваження і здатність вступати в міжнародні відносини з іншими суверенними державами.

Унітарна держава (від фр. *uitaire,* від лат. *unitas* — єдність) — держава з єдиним законодавством і єдиними централізованими органами влади, що не поділена на самоврядні одиниці.

Федеративна держава (*федерація*, від лат. *foederatus* — об'єднаний у союз) — форма державного устрою, при якій з двох, кількох або багатьох держав (штатів, республік, провінцій та ін.) створюється одна держава зі спільними органами управління і єдиним громадянством.

Форма державного правління — система співвідношення між видами влади (виконавча, законодавча, судова) у певній країні. За формою державного правління країни поділяються на республіки і монархії.

Форма державного устрою — територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок поділу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади. Розрізняють унітарні, федеративні і конфедеративні держави.

Фрагментована держава — держава, яка складається з двох або більше територіальних одиниць, відокремлених чужоземною територією або водним простором. Субтипами є «материк—материк», «материк—острів», «острів—острів».

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Опрацюйте Розділ 4.1 «Формування політичної карти світу як відображення історичних геополітичних тенденцій» навчального посібника М. Дністрянського «Геополітика» [4, с. 126–132]. Зверніть увагу на чинники, які вплинули на формування політичної карти світу, загалом, і субрегіону, зокрема.

2. Прочитайте Тему 4. «Політична карта світу» (автор теми – проф. І. Ровенчак) навчального посібника «Економічна і соціальна географія світу» [10, с. 36—47]. Які характерні особливості актуальної політичної карти субрегіону дослідження виділяє автор?

3. Спрогнозуйте зміни політичної карти держав Центральної, Південно-Східної Європи і Східної Балтії у найближчі 5-10 років. Які ці зміни вплинуть на політико-географічне положення України у Європі, на її геополітичне та геоекономічне положення у світі?

Запитання для самоперевірки

1. Назвіть федеративну державу Південно-Східної Європи.
2. Яка форма державного правління домінує на політичній карті субрегіону?
3. Перелічіть держави Східної Балтії.
4. Перелічіть держави субрегіону, які не мають виходу до моря.
5. Назвіть найдавніші і новоутворені столиці держав субрегіону.
6. Охарактеризуйте політико-географічне положення Польщі.
7. Розкрийте переваги політико-географічного положення Словаччини.
8. Поясніть недоліки політико-географічного положення Чорногорії.

Тема 2

ПОЛІТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ, СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ВІЙСЬКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВ СУБРЕГІОНУ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості політичної трансформації держав субрегіону; ознайомлення студентів з показниками демократизації, миролюбності, політичної стійкості та військового потенціалу держав.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати
- сутність поняття політичні права, громадянські свободи, демократична держава, військовий потенціал;
- індикатори вимірювання свободи (демократії) у субрегіоні;
- територіальні відмінності демократичних перетворень у субрегіоні;
- інституції, які здійснюють моніторинг демократичних перетворення у субрегіоні;

вміти
- обґрунтовувати динаміку демократичних перетворень у субрегіоні;
- пояснювати територіальні відмінності індексу миролюбності й індексу протестності у субрегіоні;
- укладати типологію країн субрегіону за військовим потенціалом і військовими витратами.

Головні терміни та поняття: військова могутність, військовий потенціал, військові витрати, етнонаціональний конфлікт, індекс схильності країн до розпаду, індекс протестності, індекс миролюбності, ірредентизм, миротворчі сили ООН, окупація, сепаратизм, сецесіонізм, сильна держава, слабка держава, теорія доміно, Conflict Barometer, Freedom House.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з показником громадянських та політичних свобод держав Центральної і Південно-Східної Європи та Східної Балтії (додаток Б.1). Письмово пояснити територіальні відмінності, звернути увагу на історико-географічні передумови їхнього формування.

2. Укласти картосхему «Територіальна стабільність держав Центральної і Південно-Східної Європи та Східної Балтії».

Способом картограми (колір) показати інтегральний індекс схильності держав до розпаду (додаток Б.2); способом значків — локалізацію територіальних конфліктів (додаток Б.3). Письмово пояснити територіальні відмінності державної стабільності в субрегіоні.

3. Укласти картосхему «Військовий потенціал держав Центральної і Південно-Східної Європи та Східної Балтії». Способом картограми (колір) показати військові витрати держав регіону у розрахунку на 10 тисяч осіб, способом картограми (колір) — індекс миролюбності держав (додаток Б.4); способом картодіаграми — один із показників характеристики військового потенціалу держав (додаток Б.5). Письмово пояснити територіальні відмінності.

Література

1. Глобальні зміни світу — 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США / [пер. з англ.]. — Львів : Літопис, 2010. — 188 с.

2. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009.

3. *Жук П.* Етнополітична карта світу XXI століття : метод. і предметний коментарі / П. Жук [та ін.]. — Тернопіль : Мандрівець, 2000. — С. 224—238.

4. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.

5. *Цапок С. О.* Поліетнічність як феномен сучасного світового суспільного розвитку / С. О. Цапок / Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / [НАН України, ІРД ; наук. ред. У. Я. Садова]. — Львів : ІРД НАН України, 2011. — С. 257—276.

6. Conflict Barometer 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hiik.de/de/downloads/data/downloads_2017/ConflictBarometer2017.pdf.

7. Freedom House [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.freedomhouse.org.

8. Global fire power [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.globalfirepower.com.

9. Introducing the Revolting Index [Electronic resource]. — Mode of access : http://blogs.wsj.com/source/2011/02/25/introducing-the-revolting-index.

10. SIPRI military expenditure database [Electronic resource]. — Mode of access : : https://www.sipri.org/databases/milex.

11. The Failed States Index, 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://ffp.statesindex.org/rankings-2017.

Словник термінів

Військова могутність (англ. *military power*) — кількість військової техніки та вміння її використовувати як для захисту власної території, так і в разі можливих дій на чужій території.

Військовий потенціал — можливість держави чи коаліції держав утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню боєздатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасною зброєю та військовою технікою і всіма видами постачання в мирний і воєнний час. Виявом військового потенціалу є військова могутність держави.

Військові витрати — показник, який характеризує діяльність у військовій сфері за певний час. Переважно військові витрати вимірюють у грошовому еквіваленті.

Етнонаціональний конфлікт — конфлікт, передумовою якого є приналежність до різних етнічних або національних груп. Вирізняють: регіональні етнічні конфлікти (виходять за межі держав); внутрішні етнічні конфлікти (виникають у межах однієї держави); громадянські війни (внутрішні етнічні / ідеологічні конфлікти).

Індекс миролюбності (*глобальний індекс миру* (ГІМ), англ. *Global Peace Index* (GPI)) — міра кількісної оцінки, що враховує культурні атрибути та інститути, які пов'язані зі станом миру. Для його розрахунку відібрано 23 головні і 33 допоміжні показники, що відображають наявність або відсутність миру.

Індекс протестності (англ. *The Revolting Index*) — визначає схильність країн до протестних акцій. Обчислюють за допомогою трьох показників: середній вік населення, рівень безробіття, ВВН на особу.

Індекс схильності країн до розпаду (англ. *Failed States Index*) — інтегральний показник, який за допомогою 12-ти субіндексів (демографічне падіння, еміграція населення, масове невдоволення, свобода людини, нерівномірний розвиток, економічний стан, відношення населення до уряду, комунальні послуги, дотримання прав людини, активність спецслужб, фракційність еліт, зовнішнє втручання) відображає ступінь схильності країн до розпаду; обчислюють у межах 0,0—120,0. За значенням індексу держави класифікують: дуже висока готовність до розпаду (110,0 і більше); висока готовність (100,0—110,0);

тривога (90,0—100,0); дуже високе застереження (80,0—90,0); високе застереження (70,0—80,0); застереження (60,0—70,0); менш стабільні (50,0—60,0); стабільні (40,0—50,0); дуже стабільні (30,0—40,0); сталі (20,0—30,0), дуже сталі (до 20,0).

Ірредентизм (*ревізіонізм*) — форма сецесіонізму, коли діяльність політичного опозиційного руху пов'язана з приєднанням до складу вже існуючої держави; політичний рух, метою якого є анексія у сусідніх держав територій, населених меншиною тієї самої національності, що і держава, яка виступає за анексію.

Миротворчі сили ООН (*миротворчий контингент ООН*) — військові контингенти країн — членів ООН, виділені за Статутом ООН з метою запобігання або ліквідації загрози миру і безпеки шляхом спільних примусових дій (військова демонстрація, блокада тощо), якщо заходи економічного і політичного характеру виявляться або виявилися недостатніми.

Окупація (від лат. *occupatio* — захоплення) — у військовій справі та в міжнародному праві тимчасове заняття озброєними силами території супротивника.

Сепаратизм (від лат. *separatus* — окремий, особливий) — форма сецесіонізму, коли діяльність політичного опозиційного руху пов'язана з досягненням повної політичної незалежності.

Сецесіонізм (від лат. *secession* — відхід убік, відділення) — політичний рух, спрямований на вихід частини території держави з її складу (сецесія) з метою формування нової незалежної держави або приєднання до існуючої. Розрізняють дві форми сецесіонізму: сепаратизм, ірредентизм.

Сильна держава (англ. *strong state*) — країна, яка інтегрує суспільство, визначає його колективні цілі, має чітку зовнішньополітичну стратегію, захищає власний політичний, економічний та соціокультурний суверенітет та нав'язує його іншим державам (сусідам першого, другого та інших порядків).

Слабка держава (англ. *week state*) — держава, в якій президент / уряд не в змозі гарантувати безпеку усіх суспільних груп, які проживають на її території.

Теорія доміно — стверджує, що політична дестабілізація в одній державі може спричинити порушення порядку в сусідній державі, зумовлюючи до ланцюга подій, який, у свою чергу, може вплинути на низку суміжних держав.

Conflict Barometer — аналітична щорічна доповідь з проблем

насильницьких криз / конфліктів (державний переворот, війна, політична криза і т.д.) у світі. Публікується з 1992 р., укладається Heidelberg Institute for International Conflict Research (Німеччина).

Freedom House — міжнародна неурядова організація (1941 р., м. Вашінґтон, США), яка здійснює моніторинг за свободою у світі (з 1978 р.); виконує розрахунок індексу свободи. Для його обчислення користується двома критеріями свободи: політичні права (конкуренція, опозиція, участь) і громадянські свободи (право на відкрите висловлювання своїх поглядів і свободу об'єднання). Оцінюють за семибальною шкалою, де 1 бал означає найвищу ступінь свободи, а 7 балів — найнижчу. За значенням індексу свободи держави поділяють на три групи: вільні (ліберальна демократія; значення індексу 1—2,5), частково вільні (електоральна демократія; 2,5—5,5), невільні (автократія; 5,5—7).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з працею Жука П. «Етнополітична карта світу XXI століття» [3]. Які держави можуть виникнути на території сучасних держав Південно-Східної та Центральної Європи та чому?

2. Ознайомтеся з працею Цапок С. О. «Поліетнічність як феномен сучасного світового суспільного розвитку» [5]. Як держави субрегіону класифікуються за кількістю та чисельністю етнічних спільнот на території? Як мультиетнічність впливає на територіальну стійкість держав?

3. Використовують аналітичну розвідку «Conflict Barometer 2017» [6] проаналізуйте відмінності перебігу конфліктів за державами субрегіону. В якій з держав переважають конфлікти за типом: а) влада, б) територія, в) автономія, г) міжнародне домінування?

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність понять «сецесіонізм».

2. Чому для держав Південно-Східної та Центральної Європи актуальною є проблема протестності населення?

3. В якій з держав субрегіону фіксується максимальна кількість конфліктів та якого вони типу?

4. Назвіть найбільшу за військовим потенціалом державу субрегіону.

5. Які демократичні перетворення відбулися у субрегіоні з початку XXI ст.?

Тема 3

УЧАСТЬ ДЕРЖАВ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ, ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ У ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості глобалізації державах субрегіону; ознайомлення студентів з показниками: індекс глобалізації, відкритість економіки; поняттями: глобальне місто, транснаціональна компанія, транскордонне співробітництво.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати
- сутність поняття глобалізація, індекс глобалізації, відкритість економіки;
- індикатори вимірювання індексу глобалізації;
- територіальні відмінності участі держав субрегіону в міжнародному поділі праці та їхні причини;
- інституції, які досліджують процеси глобалізації в субрегіоні;

вміти
- обґрунтовувати доцільність створення зон транскордонного співробітництва в субрегіоні;
- пояснювати територіальні відмінності індексу глобалізації в субрегіоні;
- укладати типологію країн субрегіону за індексом глобалізації та показником відкритості економіки.

Головні терміни та поняття: автаркія, валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, відкрита економіка, вільна економічна зона, географічний поділ праці, глобалізація, глокалізація, депресія, депресивний регіон, економічна криза, ембарго, ефект глобальної гнучкості, єврорегіон, інвестиція, індекс глобалізації КОФ, інтеграція економічна, кластер, національна безпека, ринок, світове господарство, суспільно-географічна периферія, транснаціональна корпорація, «Numbeo».

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з показниками розрахунку індексу глобалізації [6, с. 234]. Розрахувати середнє значення індексу глобалізації КОФ для субрегіонів (додаток В.1). Заповнити таблицю «Індекс глобалізації КОФ субрегіонів Європи». Письмово пояснити територіальні відмінності індексу глобалізації КОФ за державами та субрегіонами.

Індекс глобалізації КОФ субрегіонів Європи

Субрегіон	Індекс глобалізації	Економічна глобалізація	Соціальна глобалізація	Політична глобалізація
Центральна, Південно-Східна Європа, Східна Балтія				
Південно-Східна Європа				
Центральна Європа				
Східна Балтія				

2. Використовуючи дані додатка В.2 «Показники міжнародної торгівлі, 2016» розрахувати зовнішньоторговельне сальдо, зовнішньоторговельний оборот, питому вагу експорту, питому вагу імпорту, індекс товарності (додаток В.3) держав Південно-Східної та Центральної Європи. Заповнити таблицю. Пояснити територіальні відмінності участі держав субрегіону у міжнародному поділі праці.

Головні показники міжнародної торгівлі держав Європи

Держава	Зовнішньоторговельне сальдо, млрд. дол. США	Зовнішньоторговельний оборот, млрд. дол. США	Питома вага експорту, %	Питома вага імпорту, %	Індекс товарності
Албанія					
Болгарія					
Боснія та Герцеговина					
Естонія					
Латвія					
Литва					
Македонія					
Польща					
Румунія					
Сербія					
Словаччина					
Словенія					
Угорщина					
Хорватія					
Чехія					
Чорногорія					

3. Письмово охарактеризувати участь однієї з держав субрегіону у процесах глобалізації та міжнародного поділу праці. Висвітлити: а) створення на території держави вільних економічних зон, єврорегіонів, зон пріоритетного розвитку, територіальних кластерів, тощо; б) діяльність на території держави іноземних міжнародних транснаціональних корпорацій; в) створення на території держави національних корпорацій міжнародного рівня, он-лайн баз даних, аналітичних інституцій тощо. Виділити переваги та недоліки залучення держави у глобалізаційні процеси сьогодення. Звернути увагу на дотримання / порушення норм національної безпеки держави (політичної, економічної, соціальної, демографічної, тощо).

Література

1. *Бочар І. О.* Глобальна економіка : підручник / І. О. Бочар, І. Р. Михасюк. — К. : Знання, 2007. — С. 271—305.
2. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посіб. [за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова та ін.]. — К. : Знання, 2011. — 640 с.
3. *Герасимчук В. Г.* Міжнародна економіка : конспект лекцій / В. Г. Герасимчук, С. В. Войтко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://in-dubno.at.ua/forum/55-175-1.
4. Глобальні зміни світу — 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США / [пер. з англ.]. — Львів : Літопис, 2010. — 188 с.
5. *Зінько І.* Зовнішня політика країн Північної Європи : навч. посіб. / І. Зінько. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 328 с.
6. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посіб. / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.
7. *Кузик С. П.* Географія світового господарства : навч. посіб. / С. П. Кузик, О. І. Мамчур, І. В. Ванда. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 312 с.
8. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — [2-ге вид.]. — К. : Знання, 2008. — 292 с.
9. Спеціальні економічні зони Польщі : досвід євроінтеграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://eu.prostir.ua /data?t=1&q=1872.
10. KOF Index of Globalization [Electronic resource]. — Mode of access : http://globalization.kof.ethz.ch.

11. The World Factbook [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html.

Словник термінів

Автаркія — політика країни, спрямована на національну економічну самозабезпеченість, відчуження національної економіки від економіки інших країн.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — сумарна вартість усього, що вироблено на території певної країни за певний період часу (переважно рік).

Валовий національний продукт (ВНП) — сумарна вартість товарів і послуг, вироблених національними підприємствами, закладами, організаціями, приватними особами за певний період часу (переважно рік), незалежно від їхнього територіального розташування.

Відкрита економіка — економіка країни, пов'язана з іншими країнами інтенсивним рухом товарів, капіталу, трудових ресурсів, технологій, інформації.

Вільна економічна зона (ВЕЗ) — частина території країни, регіону, виділена з загального митного кордону держави, яка має повну свободу в режимі господарських питань, з особливим режимом управління і пільговими умовами діяльності, податковими пільгами для місцевих підприємців та іноземних фірм.

Географічний (територіальний) поділ праці — спеціалізація окремих територій або країн на виробництві певної продукції чи наданні певних послуг.

Глобалізація — перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується всієї Землі, земної кулі; це процес всесвітньої економічної, соціальної, політичної, інформаційної та культурної інтеграції та уніфікації. Головні наслідки: міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технічних процесів, а також зближення культур різних країн (М. М. Книш, Л. І. Котик, 2014).

Глокалізація — у широкому розумінні явище світоглядного рівня, яке відображає такий прошарок світової свідомості, для якого притаманне водночас і відстоювання спільнотами своєї самобутності (локальності), і прагнення до стирання колишніх просторових меж та зміцнення зовнішніх зв'язків. У вузькому розумінні — явище маркетингу, яке характеризує таку видозміну

продукту чи послуги, за якої вони можуть продаватися глобально, але водночас підходити споживачам на локальному ринку. Глокалізовані продукти підвищують інтерес до себе у кінцевого споживача. Вважають, що тезою глокалізації є фраза: «думай глобально — дій локально».

Депресивний регіон — просторово-локальне утворення, у якому із-за економічних, політичних, соціальних, екологічних та інших причин перестають діяти стимули саморозвитку, а отже, немає підстав розраховувати на самостійний вихід із кризової ситуації.

Депресія — застій в економіці, який характеризується відсутністю підйому виробництва і ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, безробіттям.

Економічна криза — різке погіршення економічного стану країни, яке характеризується значним спадом виробництва, порушенням виробничих зв'язків, зростанням безробіття, зниженням життєвого рівня населення.

Ембарго — заборона державою вивезення або ввезення певних видів товарів, валюти й цінних речей.

Ефект глобальної гнучкості — присутність представника окремої національної спільноти в тому регіоні (країні) світу, де його знання та досвід мають реалізацію.

Єврорегіон — транскордонне регіональне утворення на теренах Європи, що сформувалося у межах суміжних одиниць адміністративно-територіального поділу двох і більше країн на основі реалізації спільних програм і угод, підписаних на рівні органів місцевого самоврядування.

Інвестиція — грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах. Типи Інвестицій: інноваційні, інтелектуальні, капітальні, портфельні, прямі інвестиції.

Індекс глобалізації КОФ (англ. *KOF Index of Globalization*) — індекс, яким вимірюють глобалізацію за економічними, політичними і соціальними показниками життя суспільства. Методику його розрахунку створено 2002 р. на базі Швейцарського економічного інституту (Swiss Economic Institute) і Федерального швейцарського технологічного інституту (Swiss Federal Institute of Technology).

Інтеграція економічна — процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення та об'єднання економік кількох

держав. Виділяють п'ять етапів міжнародної Інтеграції економіки: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція.

Інтеграція міжнародна — неухильний і закономірний процес зближення та об'єднання держав і їх суб'єктів у всіх сферах життя суспільства на основі загальнолюдських принципів, у результаті чого посилюються їхні взаємозв'язки і зменшується відносна самостійність.

Кластер — група географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, що працюють у певній сфері і характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного.

Національна безпека — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Ринок — система взаємовідносин між виробниками і споживачами продукції чи послуг, яка базується на об'єктивних економічних законах.

Світове господарство — сукупність національних господарств, пов'язаних між собою міжнародним поділом праці.

Суспільно-географічна периферія — частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їх вектор не співпадає з вектором розвитку ядер суспільного життя.

Транснаціональна корпорація (ТНК) — компанія (корпорація), яка володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. У географічній структурі ТНК вирізняють базову країну (країна, в якій розташована штаб-квартира материнської компанії ТНК) й приймаючі країни (іноземні країни, в яких ТНК розміщує власні дочірні підприємства або філіали на основі здійснення прямих іноземних інвестицій).

«*Numbeo*» — глобальна он-лайн база даних заснована 2009 р. (Сербія). Започаткована з метою обміну та порівняння інформації між користувачами про вартість життя (прожитковий мінімум (Cost of Living)) та вартість нерухомості (ціни на нерухомість (Property Prices)) у різних державах та містах світу. З 2011 р. почала збирати дані про злочинність (Індекс злочинності (Crime Index), Індекс

безпеки (Safety Index)), охорону здоров'я (Health Care), забруднення довкілля (Pollution), трафік у світі (Traffic), якість життя (Quality of Life), подорожі (проїзд на таксі (Taxi Fare), ціни на газ (Gas Prices), ціни на бензин (Petrol Prices), ціни в готелях (Hotel Prices)). Офіційний сайт: http://www.numbeo.com.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із навчальним посібником І. Зінька «Зовнішня політика країн Північної Європи» [5]. Які процеси субрегіонального економічного розвитку відбуваються у державах Східної Балтії?

2. Прочитайте Розділ 5 «Процеси глобалізації та економічної інтеграції у світовому господарстві» навчального посібника «Географія світового господарства» [2]. Які регіональні економічні програми реалізує Європейський Союз на території держав Південно-Східної та Центральної Європи?

3. Ознайомтеся із досвідом та результатами створення вільних економічних зон на території держав Південно-Східної та центральної Європи і Східної Балтії [9]. Як створення зон сприяло посилення інтеграції держав у світове господарство?

4. Укладіть п'ятірку переваг та недоліків залучення держав досліджуваного субрегіону у міжнародний поділ праці. Які з держав субрегіону зазнали в XXI ст. покращення / погіршення геоекономічного положення і чому?

5. Подумайте, чому держави Південно-Східної та Центральної Європи іноді іменують «суспільно-географічною периферією Європи»? Спростуйте або доведіть дане твердження.

Запитання для самоперевірки

1. Індикатори вимірювання індексу глобалізації.
2. Територіальна відмінність участі держав субрегіону в міжнародному поділі праці.
3. Процеси економічної глобалізації у державах Східної Балтії.
4. Процеси соціальної глобалізації у Центральній Європі.
5. Транскордонне співробітництво у Центральній Європі.
6. Діяльність транснаціональних корпорацій на території держав Південно-Східної Європи.

Тема 4

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ ТА ЗАПОВІДНІ ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВ СУБРЕҐІОНУ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості природно-ресурсного потенціалу держав субрегіону, екологічну ситуацію на їхній території; ознайомлення студентів з показником екологічний слід споживання.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати
- сутність поняття природно-ресурсний потенціал, екологічна ситуація, екологічний слід споживання;
- індикатори вимірювання екологічного сліду споживання;
- територіальні відмінності природно-ресурсного потенціалу держав субрегіону;
- головні заповідні території держав субрегіону;

вміти
- обґрунтовувати територіальні відмінності екологічної ситуації в субрегіоні;
- укладати типологію держав за особливістю сформованої екологічної ситуації;
- пояснювати взаємозв'язок між природно-ресурсним потенціалом держав субрегіону та сформованою структурою господарства.

Головні терміни та поняття: природно-ресурсний потенціал території, сталий розвиток, екологічна безпека, глобальна економічна рівновага, екологічний слід, глобальна мережа слід, глобальний гектар, екологічна криза, зелена економіка, індекс Живої природи, індекс сталого розвитку.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи карти атласу та Інтернет-ресурси заповнити таблицю «Природно-ресурсний потенціал держав сурбегіону».

Природно-ресурсний потенціал держав субрегіону

Держава	Головні ресурси промислового значення			
	Мінерально-сировинні ресурси (родовища)	Водні ресурси	Земельні ресурси (у.т.ч. % розораності території)	Лісові ресурси (у т.ч. % заліснення території)

2. Ознайомитися з додатком Д.1 «Екологічна ситуація в державах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії, 2015». Письмово пояснити територіальні відмінності екологічної ситуації за державами субрегіону.

3. Виконати картосхему «Екологічний слід споживання». Способом картограми показати екологічний слід споживання, способом картодіаграми — екологічний залишок (додаток Д.2). Пояснити територіальні відмінності, звернути увагу на сформовану екологічну ситуацію (додаток Д.1).

4. Підготувати презентацію про природо-заповідні об'єкти однієї з держав субрегіону (звернути особливу увагу на об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО). Проаналізувати особливості їхнього розташування, унікальність ландшафтів, розвиток на території наукової, освітньої, туристичної діяльності.

Література

1. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009.

2. Звіт про Живу Планету, 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://wwf.panda.org/uk.

3. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посіб. / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.

4. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://wdc.org.ua/uk.

5. Ecological Footprint Atlas, 2010 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.footprintnetwork.org.

6. European Green City Index, 2009 [Electronic resource]. — http://www.economistinsights.com/energy/analysis/european-green-city-index/methodology.

7. Global Footprint Network [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.footprintnetwork.org/en.

8. Human Development Reports [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/en/statistics/; www.Hdr.undp.org.

9. Indicators for Sustainable Development Goals, 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : http://unsdsn.org/wp-content/uploads/2014/05/140522-SDSN-Indicator-Report.pdf.

Словник термінів

Глобальна економічна рівновага — стан економіки, за якого чисельність населення та обсяг капіталу залишаються незмінними, а між чинниками, що впливають на їхнє збільшення або зменшення, існує стійкий баланс.

Глобальна мережа слід (*Всесвітня мережа екологічного відбитку*, англ. *Global Footprint Network*) — незалежний аналітичний центр, заснований 2003 р., має представництва в США, Бельгії та Швейцарії. Головна мета діяльності: поширення в суспільстві ідей про сталий розвиток шляхом зменшення екологічного сліду.

Глобальний гектар — одиниця виміру екологічного сліду. За один Г.г. (1 гга) приймають один гектар земної поверхні з середньою здатністю виробництва ресурсів та асиміляції відходів. Загальна площа продуктивної території й акваторії Землі, за оцінками міжнародної організації Global Footprint Network, становить 13,6 млрд гга, або 1,8 гга на особу (2012 р.).

Екологічна безпека — складова національної та транснаціональної безпеки, що визначає захищеність права людини на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище та забезпечує необхідні умови для відтворення природних ресурсів шляхом регулювання техногенної діяльності.

Екологічна криза — невідповідність соціально-економічного розвитку суспільства еколого-ресурсним можливостям навколишнього середовища, що руйнує традиційну систему життєзабезпечення.

Екологічний слід (*екологічний відбиток, екологічний слід споживання*, англ. *ecological footprint*) — критичний показник оцінки споживання ресурсів людиною, який визначають як частину суші і води, що необхідна для підтримки відповідного рівня життя певної кількості людей (використання землі під житло, під шляхи сполучення, сільськогосподарське, промислове виробництво,

утилізацію відходів тощо). Термін введено 1992 р. В. Різом (W. Rees, нар. 1943 р.); 2003 р. розроблено методологію розрахунку Е.с. за країнами світу та введено нову розрахункову одиницю: глобальний гектар (гга) на душу населення.

Провадяться роботи над розробкою Е.с. міст (*city footprints*): на його індикатори вчені пропонують показники: *Індекс зеленого міста* (*Green City Index*; методологію розроблено (2009) Economist Intelligence Unit спільно з компанією Siemens; враховано показники восьми категорій: викиди CO_2, використання енергії, стан й якість будівель та споруд, розвиток транспорту, якість водопостачання, рівень продукування відходів і стан землекористування, якість повітря, екологічне управління; показник розраховано для Європи (30 міст, 2009 р.).

Збалансований розвиток (*сталий розвиток*, англ. *sustainable development*) — такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Зелена економіка (*екологічна економіка*) — модель господарської системи, яка передбачає гармонійне поєднання економічних потреб суспільства з потребою постійного відновлення і збереження довкілля. Вона пропонує бізнесу та урядам перейти до збалансованих шляхів розвитку, що передбачають вирішення проблем енергетики та забезпечення екологічно чистими продуктами харчування, приділення уваги питанню використання земель та плануванню землекористування, оптимальному розподілу обмежених ресурсів та покращенню управління ресурсами.

Індекс Живої Планети (ІЖП) — показник, який обчислює з 1970 р. *Всесвітній фонд природи* (*World Wide Fund for Nature*). Відстежує загальні зміни у популяції різних видів тварин, віддзеркалюючи зміни у біорізноманітті, а, отже, екосистемі Землі. Розраховують на основі даних про зміну чисельності близько 8 000 популяцій 2 544 видів ссавців, птахів, рептилій, амфібій та риб.

Індекс сталого розвитку ((ІСЛ), *індекс сталого розвитку людського потенціалу* (ІСРЛП), англ. *Human Sustainable Development Index* (HSDI)) — індикатор розвитку країн світу; запропоновано 2008 р. Ч. Тогтох (Ch. Togtokh), який взяв за основу методику розрахунку індексу людського розвитку й доповнив її показником викидів CO_2 на душу населення.

Природно-ресурсний потенціал території — сукупність природних ресурсів, які можуть бути реально використані у господарській діяльності за наявних технологій та соціально-економічних відносин.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Оцініть роль лісових ресурсів у трансформації господарства держав Східної Балтії.
2. Ознайомтеся із науковою розвідкою ООН «Цілі розвитку тисячоліття» [3, с. 464—468]. Яка з екологічних цілей найактуальніша для держав субрегіону та чому?
3. Ознайомтеся з Індексом Зелених міст [6]. Які відмінності індексу за містами субрегіону (додаток Д.3)?
4. Проаналізуйте показники Індексу Живої Планети для держав Центральної і Південно-Східної Європи [2]. Запропонуйте шляхи збереження біорізноманіття цих країн.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте зміст поняття природно-ресурсний потенціал.
2. Охарактеризуйте особливості природно-ресурсного потенціалу держав Південно-Східної Європи.
3. Оцініть потенціал лісових ресурсів держав Східної Балтії. Які можливості його довготривалого використання в економіці держав?
4. Порівняйте екологічну ситуацію держав Південно-Східної і Центральної Європи.
5. Перелічіть головні природно-заповідні території держав Центральної Європи.
6. Назвіть міста держав Центральної Європи з найвищим індексом зелених міст.

Тема 5

ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ, МІГРАЦІЇ ТА ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості демографічного потенціалу держав субрегіону; ознайомлення студентів з показниками: індекс людського розвитку, індекс багатовимірної бідності, індекс сприйняття добробуту та ін.; ознайомлення студентів з процесами міграції населення на території субрегіону, формуванням територій зосередження вимушених переселенців і біженців; формування уявлень про процеси урбанізації у субрегіоні, становлення зелених і розумних міст, проблеми використання відкритих міських просторів тощо.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати
- сутність поняття: природний рух населення, механічний рух населення, депопуляція, демографічне старіння населення, біженець, мігрант, інтелектуальна міграція та ін.;
- індикатори вимірювання сприйняття добробуту населення держав;
- територіальні відмінності демогеографічних процесів у країнах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;
- головні міста субрегіону;

вміти
- обґрунтовувати демографічну політику держав субрегіону;
- укладати типологію держав субрегіону за індексом людського розвитку;
- пояснювати взаємозв'язок між демографічною ситуацією у субрегіоні та рівнем добробуту населення і міграційною політикою держав.

Головні терміни та поняття: агломерація, вимушений переселенець, "відтік інтелекту", відтворення населення, вікова структура населення, втрати населення, дезурбанізація, демографічна криза, демографічне омолодження, демографічне старіння, демографічний вибух, депопуляція, конурбація, метрополія, мігрант

(незаконний, вимушений, трудовий), міграційний вибух, міграційний рух населення, міграційні мережі, міграція (безповоротна, вимушена, внутрішня, зовнішня, інтелектуальна), місто (глобальне, світове), мультикультуралізм, природний рух населення, руралізація, соціальна адаптація, субурбанізація, урбанізація.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи додаток Е.1 «Демографічні показники та індекс людського розвитку» виконати картосхему «Демографічна ситуація у державах Центральної, Південно-Східної Європи і Східної Балтії». Способом картограми показати індекс людського розвитку, способом картодіаграми — загальний коефіцієнт народжуваності. Письмово пояснити територіальні відмінності індексу людського розвитку та демографічних показників за державами субрегіону. Звернути увагу на перебіг процесів старіння населення, депопуляції, вплив демографічних процесів на трансформацію працересурсного потенціалу держав.

2. Ознайомитися з показником урбанізації держав субрегіону (додаток Е.2). Пояснити письмово територіальні відмінності рівня урбанізації держав субрегіону та самостійно укласти таблицю «Найбільші міста держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії».

Найбільші міста держав Південно-Східної та Центральної Європи

Держава	Місто з населенням понад 500 тис. осіб	Кількість мешканців, тис. осіб	Функції міста

3. Ознайомитися з показником безробіття та сприйняття добробуту держав субрегіону (додаток Е.3, Е.4). Письмово пояснити територіальні відмінності поширення безробіття у субрегіоні та навести приклади боротьби держав з цим явищем.

4. Проаналізувати міграційну ситуацію у субрегіоні (додаток Е.5). Розподілити держави субрегіону на донорів і реципієнтів мігрантів. Описати переваги та недоліки сформованої міграційної ситуації у субрегіоні.

Література

1. *Блій де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.

2. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посіб. / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 330 с.

3. *Coleman D.* Demographic Trends and Problems of the Modern World [Electronic resource]. — Mode of access : http://podcasts.ox.ac.uk/series/demographic-trends-and-problems-modern-world.

4. Eurostat [Electronic resource]. — Mode of access : http://ec.europa.eu.

5. Human Development Reports [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/en/statistics/; www.Hdr.undp.org.

6. International Migration 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.un.org.

7. *Schierup C.-U.* Migration, Citizenship, and the European Welfare State : A European Dilemma / C.-U. Schierup, P. Hansen, S. Castles. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 344 p.

8. The Social Atlas of Europe / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig. — Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. — 206 p.

Словник термінів

Агломерація — компактне просторове групування міських поселень, об'єднаних в єдине ціле інтенсивними виробничими, транспортними, інфраструктурними та іншими зв'язками; виникає переважно навколо великих міст.

Вимушений переселенець — особа, які змушена покинути місце свого постійного проживання через соціальні, політичні, культурні, релігійні, економічні утиски, недотримання відносно неї прав людини, наслідки стихійного лиха, екологічної катастрофи тощо. В.п. — представник міграції вимушеної.

«*Відтік інтелекту*» («*відтік розуму*») — еміграція з країни учених, висококваліфікованих спеціалістів (переважно технічних та прикладних спеціальностей) з політичних, економічних, соціальних та інших причин.

Відтворення населення — безперервний, постійно повторюваний процес зміни поколінь через народження і смерть.

Вікова структура населення — поділ населення на групи залежно від віку з метою вивчення демографічних і соціально-

економічних процесів.

Втрати населення (*людські втрати*) — кількісні та якісні демографічні зміни, зумовлені природними, соціальними катаклізмами, які виявляються у зменшенні населення, зміні генофонду.

Втрати населення (*людські втрати*) — кількісні та якісні демографічні зміни, зумовлені природними, соціальними катаклізмами, які виявляються у зменшенні населення, зміні генофонду.

Глобальне місто (*світове місто*, *місто світу*, *центр світу*, *альфа-місто*) — місто, яке вважають полюсом зростання для всієї країни та регіону; є важливим елементом світової економічної системи, що значно впливає на великі регіони планети. Поняття введено у праці «Глобальне місто: Нью-Йорк, Лондон, Токіо» (1991) С. Сасен.

Дезурбанізація — деконцентрація й розселення населення за межами міських поселень; зменшення ролі міст у житті суспільства. Протилежний термін — урбанізація.

Демографічна криза — глибоке порушення відтворення населення, що загрожує його існуванню.

Демографічне омолодження — збільшення частки дітей (0—14 р.) та молоді у загальній кількості населення.

Демографічне старіння — збільшення частки людей старшого покоління (65 р. і більше) у загальній кількості населення (за класифікацією ООН: до 4% — молоде населення; 4—7% населення на порозі старіння; понад 7% — старе населення).

Демографічний вибух — швидке кількісне зростання населення досліджуваної території в результаті природного приросту.

Депопуляція — процес скорочення абсолютної кількості населення з одночасним погіршенням його якісних характеристик.

Конурбація — міська агломерація поліцентричного типу, яка має в якості центру декілька відносно однакових за розміром і значенням міст при відсутності явно домінуючого.

Метрополія — головне велике місто держави / регіону, центр політичного, економічного, культурного життя; велика міська агломерація.

Мігрант — особа, яка здійснює міграція.

Мігрант вимушений — репатріант, переміщена особа,

біженець, мігрант політичний.

Мігрант незаконний — особа, яка незаконно перетнула державний кордон (уникнула прикордонного контролю, поза пунктом пропуску).

Мігрант трудовий — особа, яка на законних підставах перетнула державний кордон з метою працевлаштування на території держави, громадянином якої вона не є.

Міграційний вибух — різке, підготовлене чи спонтанне зростання кількості в'їздів-виїздів осіб з метою зміни місця проживання. Причини М.в.: працевлаштування, втеча від переслідування, дискримінації, загрози фізичному існуванню.

Міграційний рух населення — оновлення населення за рахунок міграції («Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти», 2009). М.р.н. — форма відтворення населення.

Міграційні мережі — складні комунікативні міжособистісні зв'язки, які формуються між мігрантами, колишніми та потенційними мігрантами у країнах походження, транзиту та призначення мігрантів. М.м. суттєво підвищують ймовірність легальної та нелегальної міграції.

Міграція — переміщення осіб через кордон тих чи інших територій з метою зміни місця проживання назавжди або на певний період.

Міграція безповоротна — переміщення осіб з метою зміни постійного місця проживання.

Міграція вимушена (*міграція примусова*, *депортація*) — територіальні переміщення людей, зумовлені постійною чи тимчасовою зміною місця їхнього проживання з незалежних від них причин і всупереч їхньому бажанню (війна, соціальна чи екологічна катастрофа, природне стихійне лихо тощо). Особи М.в. — біженці, вимушені переселенці, переміщені особи.

Міграція внутрішня — міграція в межах адміністративних чи державних кордонів.

Міграція зовнішня — переміщення населення поза межі державних чи адміністративних кордонів.

Міграція інтелектуальна — переміщення висококваліфікованих осіб, які активно займаються розумовою діяльністю та створюють конкурентоздатний, затребуваний на світовому ринку інтелектуальний продукт (хай-технології,

програмне забезпечення, тощо). На міждержавному рівні М.і. — «відтік інтелекту».

Місто — порівняно велике поселення, що має різноманітні соціально-економічні функції, з високою часткою населення, зайнятого в неаграрних сферах виробничої діяльності.

Мультикультуралізм (*багатокультурність*) — наявність у межах суспільства певної території (регіону, держави) єдності кількох культур; напрям соціальної політики спрямований на підтримку та рівність розвитку всіх етнічних (національних) культур, представники яких проживають у межах території здійснення соціальної політики.

Переміщена особа (*дипіст*) — людина, яка дією влади вислана з країни свого громадянства чи попереднього місця проживання з релігійних, культурних, політичних, етнічних чи інших причин. П.о. — представник міграції вимушеної.

Природний рух населення — оновлення населення за рахунок смертності та народжуваності, завдяки безперервності яких відбувається зміна поколінь і досягається безсмертя населення окремої території та людської популяції загалом («Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти», 2009). П.р.н. — форма відтворення населення.

Руралізація — процес стримування некерованої урбанізації (переважно у країнах, що розвиваються) шляхом розвитку агробізнесу, впровадженням інноваційних методів господарювання та модернізацією соціальної інфраструктури в сільській місцевості; розповсюдження на міський спосіб життя елементів сільського способу життя (моделі поведінки, цінності); відтік мешканців з міст у сільську місцевість через погіршання економічної, екологічної, транспортної ситуації, тощо.

Соціальна адаптація — пристосування особи / групи осіб до нового суспільного (економічного, соціального, культурного, релігійного тощо) середовища та формування адекватної соціальної поведінки.

Субурбанізація — процес стрімкого розвитку приміської зони великих міст (зростання щільності населення, формування значних осередків економічної діяльності), унаслідок якого формуються міські агломерації.

Урбанізація — процес зростання міст і підвищення їхньої ролі в економічному і культурному житті суспільства, поширення міського способу життя у сільській місцевості (*рурбанізація*).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Проаналізуйте, які характерні риси глобальної демографічної проблеми людства притаманні державам Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії? Яку ефективну демографічну політику необхідно здійснювати на їхній території з врахуванням сучасних соціально-політико-економічних реалій?

2. Проаналізуйте тенденції зміни кількості працездатного населення держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Поясніть їхню зацікавленість у працездатному населенні з України.

3. Подумайте, чому біженці з Близького Сходу зумовили наростання хвилі антиміграційних протестів у державах субрегіону дослідження. Які загрози національній безпеці держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії вони спричинюють?

Запитання для самоперевірки

1. Перелічіть держави субрегіону із додатнім природнім приростом населення.

2. Назвіть найбільше за людністю місто Центральної Європи.

3. Охарактеризуйте тенденції зміни працересурсного потенціалу держав Східної Балтії.

4. Розкрийте особливості міграційної політики держав Південно-Східної Європи.

5. Назвіть найбільше урбанізовані території у Центральній Європі.

6. Розкрийте територіальні відміни індексу людського розвитку у державах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії.

Тема 6

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТРУКТУРИ ГОСПОДАРСТВА, ДИГІТАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості секторальної і територіальної структури господарства держав субрегіону; ознайомлення студентів з процесами інноваційної та інвестиційної діяльності у субрегіоні; формування уявлень про створення осередків нової економічної діяльності на території держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії, розвиток дигітальної, креативної економіки тощо.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати
- сутність поняття: сектор господарства (первинний, вторинний, третинний, четвертинний), інвестиція, інновація, дигітальна економіка, креативна економіка, мережева діяльність тощо;
- індикатори інвестиційної діяльності у субрегіоні;
- територіальні відмінності розвитку господарства держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;

вміти
- пояснити відмінності економічного розвитку субрегіонів;
- аналізувати особливості територіальної структури господарства держав субрегіону;
- обґрунтовувати економічну політику держав субреґіону;
- користуватися інформаційними ресурсами для пошуку статистичних, аналітичних, картографічних матеріалів на предмет економічного розвитку держав.

Головні терміни та поняття: інновація, інвестиція, конкурентоздатність, розвиток економіки, цифрова економіка. інноваційна економіка, соціальна ефективність, глобальний індекс інновацій, індекс глобальної конкурентоздатності, економічний клімат, інформаційне суспільство.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з електронним інформаційним ресурсом “The World Factbook”. Заповнити таблицю “Розвиток економіки держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії”. Письмово пояснити територіальні відмінності розвитку господарства держав субрегіону.

Розвиток економіки держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії

Держава	ВВП на 1 особу		Структура економіки, %			Головна товарна продукція	
	дол. США	місце у світі	сільське господарство	промисловість	сфера послуг	сільське господарство	промисловість
Албанія							
Болгарія							
Боснія та Герцеґовина							
Естонія							
Латвія							
Литва							
Македонія							
Польща							
Румунія							
Сербія							
Словаччина							
Словенія							
Угорщина							
Хорватія							
Чехія							
Чорногорія							

2. Укласти картосхему “Інноваційна та інвестиційна діяльність держав Центральної і Південно-Східної Європи та Східної Балтії ”. Способом картограми (колір) показати глобальний індекс інновацій (додаток Ж.1); способом картодіаграми — індекс глобальної конкурентоздатності (додаток Ж.2). Письмово пояснити взаємозв’язок між цими показниками, а також їхні територіальні відмінності за державами субрегіону.

3. Підготуйте доповідь про розвиток цифрової економіки в одній з держав досліджуваного субрегіону. При розкритті теми використайте дослідження Школи права і дипломатії ім. Флетчера в Університеті Тафтса (Digital Evolution Index).

Література

1. Атлас вчителя / [відп. ред. В. В. Молочко]. — К. : Картографія, 2010. — 328 с.
2. *Безуглий В. В.* Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. — [2-ге вид., доп.]. — К. : Академія, 2007. — 688 с.
3. *Блій де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій ; [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.
4. *Заячук М. Д.* Економічна та соціальна географія світу : навч. посіб. / М. Д. Заячук, О. С. Чубрей. — Чернівці : Чернів. нац. ун-тет, 2009. — 200 с.
5. Країнознавча характеристика Чеської Республіки : кол. моногр. / В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук [та ін.] ; за наук. ред. В. Й. Лажніка. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — 670 с.
6. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — [2-ге вид.]. — К. : Знання, 2008. — 292 с.
7. Соціально-економічна географія світу : навч. посіб. / [за ред. С. П. Кузика]. — Львів : Світ, 2002. — 672 с.
8. Eurostat [Electronic resource]. — Mode of access : http://ec.europa.eu.
9. The Global Competitiveness Index 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index.
10. The Global Innovation Index 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.wipo.int.
11. The World Factbook [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.cia.gov.

Словник термінів

Глобальний індекс інновацій (англ. *The Global Innovation Index*) — рейтинг держав світу за показником розвитку інноваційної діяльності, яка оцінюється спеціалістами-аналітиками міжнародної бізнес-школи INSEAD. До уваги беруть значення 82 показників, які характеризують умови для розвитку інновацій

(*Innovation Input)* і досягнуті практичні результати втілення інновацій (*Innovation Output*). Індекс розраховують з 2007 р.

Економічний клімат — сукупність політичних, правових, економічних, організаційних і соціальних умов, що визначають привабливість і доцільність вкладання коштів, інвестицій, започаткування бізнесу в господарстві тої чи іншої країни. Стан економічного клімату для інвестора виражається в очікуваному прибутку, для країни — в обсязі інвестиційних вливань.

Інвестиція — грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах. Розрізняють інноваційні, інтелектуальні, капітальні, портфельні, прямі інвестиції.

Індекс глобальної конкурентоздатності (*англ. The Global Competitiveness Index*) — рейтинг держав світу за показником економічної конкурентоздатності за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum). Для розрахунку індексу враховують значення 12 контрольних часткових показників: якість державних інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і наявність освіти, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиток фінансового сектора, рівень технічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоздатність компаній, інноваційний потенціал. Індекс розраховують з 2004 р.

Інноваційна економіка (*економіка інновацій*, англ. *innovation economics*) — економіка, заснована на інноваціях і постійному технологічному удосконаленні, на виробництві та експорті високотехнологічної продукції і технологій; її прибуток заснований на інтелектуальній діяльності інноваторів; пов'язана з розвитком інформаційної сфери, а не матеріального виробництва чи концентрації капіталу (C. Antonelli «The Economics of Innovation, New Technologies, and Structural Change», 2003).

Інноваційно-інвестиційна інфраструктура — комплекс взаємозалежних структур, що обслуговують і забезпечують реалізацію інноваційно-інвестиційних процесів.

Інновація — нововведення у сфері науки, виробництва, сфері послуг та в діяльності органів управління регіонального та локального рівнів, які ведуть до зміни функціонування вказаних структур, а також

до трансформації компонентної й територіальної будови регіональної суспільної системи та оновлення усіх сфер діяльності людини.

Інформаційне суспільство (англ. *information society*) — суспільство, що характеризується високою інтенсивністю інформаційного обміну в повсякденному житті більшості громадян і роботі організацій; використанням загальних чи сумісних технологій в особистих, соціальних, освітніх, ділових і інших цілях, а також можливістю швидкої передачі, одержання й обміну цифрових даних незалежно від відстані.

Кластер — група географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, що працюють у певній сфері і характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного.

Конкурентоздатність — відповідність вимогам ринку.

Оптимум Парето — варіанти розвитку економіки, які не можна покращити для одних регіонів, не погіршуючи стану інших.

Розвиток економіки — загальне поняття, яке означає абсолютну і відносну зміну макроекономічних показників, що характеризують стан економіки країни в часі протягом тривалого періоду.

Соціальна ефективність — оцінка відповідності результатів господарської діяльності основним потребам і цілям суспільства.

Структура господарства — склад і співвідношення основних складових господарства: сфер, секторів, підрозділів, галузей, видів виробництва, видів господарської діяльності.

Суспільно-географічна периферія — частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їхній вектор не співпадає з вектором розвитку ядер суспільного життя.

Цифрова економіка (англ. *digital economy*) — діяльність, у якій ключовими засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані — як числові, так і текстові; базується на інформаційно-комунікаційних і цифрових технологіях, стрімкий розвиток та поширення яких впливає на традиційну (фізично-аналогову) економіку, трансформуючи її від економіки споживання ресурсів до економіки, що створює ресурси («Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки («цифровий порядок денний»)», 17.01.2018).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Прочитайте розділ VI “Загальна характеристика господарства та особливості економічного розвитку” колективної монографії “ Країнознавча характеристика Чеської Республіки” [5, с. 243—265]. На яких аспектах трансформації господарства Чехії наголошують автори? Як трансформаційні зміни вплинули на сучасну модель господарського розвитку держави?

2. Ознайомтеся з економічними показниками розвитку держав субрегіону поданими на сайті Eurostat [8]. Які економічні показники враховує Європейська економічна агенція для порівняння економічного стану держав субрегіону?

3. Подумайте, як розвиток цифрових технологій вплине на трансформацію господарства держав субрегіону.

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте структуру господарства держав Центральної Європи.

2. Розкрийте особливості структурних зрушень у господарстві держав Східної Балтії.

3. Поясніть територіальні відміни глобального індексу інновацій держав Східної Балтії.

4. Наведіть приклади подолання економічного відставання держав Південно-Східної Європи.

Тема 7.

ВИКЛИКИ ДЕМОГРАФІЧНОГО І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛЬЩІ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості географічного розташування, демогеографічної ситуації, економічного розвитку сусіда першого порядку України — Республіки Польщі; ознайомлення студентів з процесами адміністративно-територіальної реформи на території Польщі та їхніми позитивними політико-економічними наслідками; формування уявлень про територіальні відміни господарського розвитку Польщі тощо.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати
- загальні риси географічного положення Польщі;
- особливості демогеографічної ситуації на території держави;
- тенденції розвитку економіки Польщі, відміни геопросторового розвитку господарства держави;

вміти
- пояснити історичні особливості розвитку Польщі;
- аналізувати результати адміністративно-територіальної реформи Польщі;
- визначати перспективні сектори соціально-економічної співпраці України і Польщі.

Питання семінарського заняття

1. Особливості географічного положення Польщі.
2. Природні умови і ресурси Польщі.
3. Сучасна демогеографічна ситуація на території Польщі. Міграційні процеси.
4. Особливості сформованої системи розселення населення Польщі.
5. Адміністративно-територіальна реформа на території Польщі. Позитивні і негативні наслідки.
6. Сучасний стан господарства Польщі. Розвиток інноваційної та інвестиційної діяльності у державі.
7. Економічна співпраця Україна—Польща.
8. Внутрішні відмінності Польщі. Регіональна політика держави.

Література

1. Атлас вчителя / [відп. ред. В. В. Молочко]. — К. : Картографія, 2010. — 328 с

2. *Безуглий В. В.* Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. — [2-ге вид., доп.]. — К. : Академія, 2007. — 688 с.

3. *Блій де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій ; [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.

4. *Дахно І. І.* Країни світу : довідник / І. І. Дахно, С. М. Тимофієв. — К. : Мапа, 2005. — 608 с.

5. *Дубович І. А.* Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович. — К. : Знання, 2008. — 839 с.

6. *Зашкільняк Л.* ПОЛЬЩА, Республіка Польща // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2011. — Т. 8 : Па — Прик. — С. 396—405.

7. *Заячук М. Д.* Економічна та соціальна географія світу : навч. посіб. / М. Д. Заячук, О. С. Чубрей. — Чернівці : Чернів. нац. ун-тет, 2009. — 200 с.

8. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Ін-т іст. дослідж., Центр іст. полоністики. — Л., 2002. — 752 с.

9. Країнознавча характеристика Чеської Республіки : кол. моногр. / В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук [та ін.] ; за наук. ред. В. Й. Лажніка. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — 670 с.

10. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — [2-ге вид.]. — К. : Знання, 2008. — 292 с.

11. Порівняльний аналіз процесу децентралізації України та Польщі Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Porivnyalniy-analiz-protsesu-detsentralizatsiyi-Ukrayini-ta-Polshhi.pdf.

12. Посольство Республіки Польщі в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kijow.msz.gov.pl/uk/.

13. Посольство України в Республіці Польща [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://poland.mfa.gov.ua/ua.

14. Соціально-економічна географія світу : навч. посіб. / [за ред. С. П. Кузика]. — Львів : Світ, 2002. — 672 с.

15. *Стецький В.* Центральна Європа : соціально-політичний і соціально-економічний розвиток : текст лекцій / В. Стецький, О. Федунь. — Львів : Простір М., 2002. — 83 с.

16. *Яровий В.* Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття : підруч. для вищ. навч. закл. / В. Яровий. — К. : Генеза, 2005. — 816 с.

17. *Юрківський В. М.* Країни світу : довідник / В. М. Юрківський. — К. : Либідь, 1999. — 368 с.

18. Eurostat [Electronic resource]. — Mode of access : http://ec.europa.eu.

19. Human Development Reports, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/sites/default/human_development_report.pdf.

20. *Jerzy Kondracki*. Geografia Polski. Mezoregiony fizycznogeograficzne. — 1994.

21. *Jerzy Kondracki*. Geografia regionalna Polski. — Warszawa : PWN, 2002.

22. The Social Atlas of Europe / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig. — Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. — 206 p.

23. The World Factbook [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.cia.gov.

Запитання для самоперевірки

1. Назвіть головні туристичні регіони Польщі.
2. Наведіть приклади транскордонного співробітництва України і Польщі.
3. Назвіть інвестиційно-привабливі сфери господарства Польщі.
4. Поясніть територіальні відмінності економічного розвитку Польщі.
5. Означте перспективи економічної співпраці України і Польщі.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ
НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Тематика індивідуального навчально-дослідного завдання

1. Історико-географічні особливості формування польської нації та державності
2. Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток Польщі.
3. Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Польщі.
4. Демографічний потенціал Польщі.
5. Сучасні міграційні процеси населення Польщі.
6. Географія сучасних польсько-українських міжнаціональних зв'язків.
7. Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної польської економіки.
8. Географія ринкової інфраструктури Польщі
9. Географія соціальної сфери Польщі.
10. Географія рекреаційного господарства Польщі.
11. Географія добувних галузей Польщі.
12. Географія паливно-енергетичної промисловості Польщі.
13. Географія металургійного виробництва Польщі.
14. Географія транспортного машинобудування Польщі.
15. Географія хімічної промисловості Польщі.
16. Географія сільськогосподарського машинобудування Польщі.
17. Географія будівельної індустрії Польщі.
18. Географія лісового і деревообробного виробництва Польщі
19. Географія харчової промисловості Польщі.
20. Географія агропромислового виробництва Польщі.
21. Географія рослинництва Польщі.
22. Географія тваринництва Польщі
23. Географія легкої промисловості Польщі.
24. 24. Транспортна система Польщі.
25. Географія зовнішньоекономічної діяльності Польщі
26. Географія польсько-українських економічних зв'язків.
27. Центральний соціально-економічний район Польщі.
28. Південний соціально-економічний район Польщі.
29. Північний соціально-економічний район Польщі.
30. Південно-Східний соціально-економічний район Польщі.

31.Історико-географічні особливості формування чеської нації та державності

32.Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток Чехії.

33.Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Чехії.

34.Демографічний потенціал населення Чехії.

35.Сучасні міграційні процеси населення Чехії.

36.Географія сучасних чесько-українських міжнаціональних зв'язків.

37.Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної економіки Чехії.

38.Географія ринкової інфраструктури Чехії.

39.Географія соціальної сфери Чехії.

40.Географія рекреаційно-туристичного господарства Чехії.

41.Географія добувних галузей Чехії.

42.Географія паливно-енергетичної промисловості Чехії.

43.Географія металургійного виробництва Чехії.

44.Географія транспортного машинобудування Чехії.

45.Географія хімічної і нафто-хімічної промисловості Чехії.

46.Географія сільськогосподарського машинобудування Чехії.

47.Географія будівельної індустрії Чехії.

48.Географія лісового і деревообробного виробництва Чехії

49.Географія харчової промисловості Чехії.

50.Географічні аспекти розвитку сільськогосподарського виробництва Чехії.

51.Географія рослинництва Чехії.

52.Географія тваринництва Чехії

53.Географія легкої промисловості Чехії.

54.24.Транспортна система Чехії.

55.Географія зовнішньоекономічної діяльності Чехії.

56.Географія чесько-українських економічних зв'язків.

57.Центральний соціально-економічний район Чехії.

58.Південний соціально-економічний район Чехії.

59.Північний соціально-економічний район Чехії.

60.Східний соціально-економічний район Чехії

61.Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток

Угорщини.

62.Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Угорщини.

63.Демографічний потенціал населення Угорщини.

64.Географія сучасних угорсько-українських міжнаціональних зв'язків.

65.Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної економіки Угорщини.

66.Географія ринкової інфраструктури Угорщини.

67.Географія соціальної сфери Угорщини.

68.Географія рекреаційно-туристичного господарства Угорщини.

69.Географія добувних галузей Угорщини.

70.Географія металургійного виробництва Угорщини.

71.Географія транспортного машинобудування Угорщини.

72.Географія хімічної і нафто-хімічної промисловості Угорщини.

73.Географія сільськогосподарського машинобудування Угорщини.

74.Географія бальнеологічних центрів Угорщини.

75.Географія харчової промисловості Угорщини.

76.Географічні аспекти розвитку сільськогосподарського виробництва Угорщини.

77.Географія рослинництва Угорщини.

78.Географія тваринництва Угорщини.

79.Географія легкої промисловості Угорщини.

80.Транспортна система Угорщини.

81.Географія зовнішньоекономічної діяльності Угорщини.

82.Географія угорсько-українських економічних зв'язків.

83.Історико-географічні особливості формування словацької нації та державності.

84.Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток Словаччини.

85.Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Словаччини.

86.Географія рекреаційно-туристичного господарства Словаччини.

87.Географія добувних галузей Словаччини.

88.Географія паливно-енергетичної промисловості Словаччини.

89.Географія металургійного виробництва Словаччини.

90.Історико-географічні особливості формування нації та державності країн Балтії.

91.Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток країн Балтії.

92.Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу країн Балтії.

93.Демографічний потенціал країн Балтії.

94.Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної економіки країн Балтії.

95.Географія рекреаційної діяльності країн Балтії.

96.Географія добувних галузей країн Балтії.

97.Географія промисловості країн Балтії.

98.Географія сільського господарства країн Балтії.

99.Транспортна система країн Балтії.

100. Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток Румунії.

101. Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Румунії.

102. Демографічний потенціал населення Румунії.

103. Сучасні міграційні процеси населення Румунії.

104. Географія сучасних румунсько-українських міжнаціональних зв'язків.

105. Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної економіки Румунії.

106. Географія ринкової інфраструктури Румунії.

107. Географія соціальної сфери Румунії.

108. Географія рекреаційно-туристичного господарства Румунії.

109. Географія добувних галузей Румунії.

110. Географія паливно-енергетичної промисловості Румунії.

111. Географія металургійного виробництва Румунії.

112. Географія транспортного машинобудування Румунії.

113. Географія хімічної і нафто-хімічної промисловості Румунії.

114. Географія сільськогосподарського машинобудування

Румунії.

115. Географія будівельної індустрії Румунії.

116. Географія лісового і деревообробного виробництва Румунії.

117. Географія харчової промисловості Румунії.

118. Географічні аспекти розвитку сільськогосподарського виробництва Румунії.

119. Географія рослинництва Румунії.

120. Географія тваринництва Румунії

121. Географія легкої промисловості Румунії.

122. Транспортна система Румунії.

123. Географія зовнішньоекономічної діяльності Румунії.

124. Географія румунсько-українських економічних зв'язків.

125. Демографічний потенціал населення Словаччини.

126. Географія сучасних словацько-українських міжнаціональних зв'язків.

127. Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної економіки Словаччини.

128. Географія ринкової інфраструктури Словаччини.

129. Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток Болгарії.

130. Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Болгарії.

131. Демографічний потенціал Болгарії.

132. Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної болгарської економіки.

133. Географія соціальної сфери Болгарії.

134. Географія рекреаційного господарства Болгарії.

135. Географія добувних галузей Болгарії.

136. Географія сільськогосподарського машинобудування Болгарії.

137. Географія харчової промисловості Болгарії.

138. Географія сільського господарства Болгарії.

139. Географія машинобудування Болгарії.

140. Транспортна система Болгарії.

141. Географія зовнішньоекономічної діяльності Болгарії.

142. Географія болгарсько-українських економічних зв'язків.

143. Історико-географічні особливості формування словенської нації та державності

144. Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток Словенії.

145. Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Словенії.

146. Демографічний потенціал Словенії.

147. Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної словенської економіки.

148. Географія соціальної сфери Словенії.

149. Географія рекреаційного господарства Словенії.

150. Географія добувних галузей Словенії.

151. Географія машинобудування Словенії.

152. Географія електротехнічного і транспортного машинобудування Словенії.

153. Географія харчової промисловості Словенії.

154. Географія сільського господарства Словенії.

155. Географія легкої промисловості Словенії.

156. Транспортна система Словенії.

157. Географія зовнішньоекономічної діяльності Словенії.

158. Особливості і вплив географічного положення на державно-політичний і соціально-економічний розвиток Сербії.

159. Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Сербії.

160. Демографічний потенціал Сербії.

161. Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної сербської економіки.

162. Географія соціальної сфери Сербії.

163. Географія рекреаційного господарства Сербії.

164. Географія добувних галузей Сербії.

165. Географія сільськогосподарського машинобудування Сербії.

166. Географія харчової промисловості Сербії.

167. Географія сільського господарства Сербії.

168. Географія машинобудування Сербії.

169. Транспортна система Сербії.

170. Географія зовнішньоекономічної діяльності Сербії.

171. Географія сербсько-українських економічних зв’язків.

172. Історико-географічні особливості формування хорватської нації та державності.

173. Особливості і вплив географічного положення на

державно-політичний і соціально-економічний розвиток Хорватії.

174. Суспільно-географічний аналіз природно ресурсного потенціалу Хорватії.

175. Демографічний потенціал Хорватії.

176. Основні напрямки та тенденції формування та функціонування сучасної хорватської економіки.

177. Географія соціальної сфери Хорватії.

178. Географія рекреаційного господарства Хорватії.

179. Географія добувних галузей Хорватії.

180. Географія машинобудування Хорватії.

181. Географія сільськогосподарського і транспортного машинобудування Хорватії.

182. Географія харчової промисловості Хорватії.

183. Географія сільського господарства Хорватії.

184. Географія легкої промисловості Хорватії.

185. Транспортна система Хорватії.

186. Географія зовнішньоекономічної діяльності Хорватії.

ДОДАТКИ

Додаток А.1

ПОЛІТИЧНА КАРТА: ЦЕНТРАЛЬНА, ПІВДЕННО-СХІДНА ЄВРОПА, СХІДНА БАЛТІЯ, 2017*

№ за пор.	Загальна назва держави (офіційна назва)	Столиця	Площа, тис. км^2	Населення, млн осіб	ВНП, млрд. дол. США	Форма правління	Форма устрою
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*
Європа							
1	Албанія (Республіка Албанія)	Тирана	28,75	3,05	13,0	Республіка	Унітарна
2	Болгарія (Республіка Болгарія)	Софія	110,99	7,10	55,95	Республіка	Унітарна
3	Боснія та Герцеговина (Республіка Боснія та Герцеговина)	Сараєво	51,13	3,86	17,46	Республіка	Федерація
4	Естонія (Естонська Республіка)	Таллінн	45,23	1,25	25,68	республіка	унітарна
5	Латвія (Латвійська Республіка)	Рига	64,61	1,94	30,18	республіка	унітарна
6	Литва (Литовська Республіка)	Вільнюс	65,30	2,82	46,67	республіка	унітарна
7	Македонія (Республіка Македонія)	Скоп'є	25,71	2,10	11,42	Республіка	Унітарна
8	Польща (Республіка Польща)	Варшава	312,69	38,48	510,10	Республіка	Унітарна
9	Румунія (Республіка Румунія)	Бухарест	238,39	21,53	204,91	Республіка	Унітарна
10	Сербія (Сербія)	Белград	88,40	7,11	39,37	Республіка	Унітарна

* *Укладено на основі*: The World Factbook [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.cia.gov.

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*
11	Словаччина (Словацька Республіка)	Братислава	49,03	5,45	95,00	Республіка	Унітарна
12	Словенія (Республіка Словенія)	Любляна	20,27	1,97	48,08	Республіка	Унітарна
13	Угорщина (Угорська Республіка)	Будапешт	93,03	9,85	132,00	Республіка	Унітарна
14	Хорватія (Республіка Хорватія)	Загреб	56,54	4,29	53,48	Республіка	Унітарна
15	Чехія (Чеська Республіка)	Прага	78,87	10,67	209,70	Республіка	Унітарна
16	Чорногорія (Республіка Чорногорія)	Подгоріца	13,80	0,64	4,41	Республіка	Унітарна

Додаток Б.1

СВОБОДА В СВІТІ, 2018*

Держава	Політичні права	Громадянські свободи	Рейтинг свободи	Статус
Албанія	3	3	3	ЧВ
Болгарія	2	2	2	В
Боснія та Герцеговина	4	4	4	ЧВ
Естонія	1	1	1	В
Латвія	2	2	2	В
Литва	1	1	1	В
Македонія	4	3	3,5	ЧВ
Польща	1	2	1,5	В
Румунія	2	2	2	В
Сербія	3	3	2,5	В
Словаччина	1	1	1	В
Словенія	1	1	1	В
Угорщина	3	2	2,5	В
Хорватія	1	2	1,5	В
Чехія	1	1	1	В
Чорногорія	3	3	3	В

* Freedom House [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.freedomhouse.org.

Довідка: Статус — статус держави за розвитком демократичних свобод. Бали: від 1 до 2,5 — держави із ліберальною демократією (В — вільні); від 2,5 до 5 — із електоральною демократією (ЧВ — частково вільні); від 5,5 до 7 — із автократією (НВ — невільні). (..) — держава як суб'єкт міжнародних відносин відсутня на політичній карті світу на момент проведення дослідження.

Додаток Б.2

РЕЙТИНГ КРАЇН НАЙБІЛЬШ СХИЛЬНИХ ДО РОЗПАДУ, 2017*

Країна	Субіндекси												Інтегральний індекс
	Демографічне падіння	Еміграція населення	Масове невдоволення	Свобода людини	Нерівномірний розвиток	Економічний стан	Відношення населення до уряду	Комунальні послуги	Дотримання прав людини	Активність спецслужб	Фракційність еліт	Зовнішнє втручання	
Албанія	4,1	3,1	5,0	7,1	4,2	5,2	6,2	4,5	5,5	4,7	6,2	6,1	60,5
Болгарія	4,2	3,5	5,2	4,6	4,9	6,2	5,0	4,2	3,4	4,1	5,3	4,8	53,7
Босн. та Герцег.	6,1	7,3	7,1	5,5	5,6	5,8	7,0	4,1	5,8	6,2	8,7	8,2	73,0
Естонія	3,3	2,9	6,5	3,5	3,7	3,6	3,2	3,4	2,0	3,1	5,5	3,1	44,7
Латвія	3,4	2,9	7,4	4,4	4,6	4,0	3,9	3,4	3,0	3,5	4,3	3,8	46,4
Литва	3,3	2,6	4,3	4,2	5,0	5,0	3,2	4,0	2,4	3,0	3,0	3,0	41,7
Македонія	3,3	5,3	7,0	5,5	5,6	5,7	5,5	4,4	3,9	5,4	7,0	5,9	66,1
Польща	3,3	2,8	4,4	4,4	3,5	4,1	3,2	2,8	2,5	2,3	3,8	2,7	40,8
Румунія	3,7	2,7	6,8	4,5	4,7	5,2	5,6	4,3	3,9	3,5	5,2	4,1	50,9
Сербія	5,5	7,0	8,1	5,3	5,3	6,7	5,7	4,7	4,9	6,0	8,0	6,6	70,0
Словаччина	2,8	2,0	5,9	4,2	4,0	5,1	3,7	2,9	2,7	2,3	3,7	3,3	44,3
Словенія	2,8	1,4	3,9	2,8	3,9	4,2	2,6	2,0	2,0	2,1	1,6	2,3	32,4
Угоршина	2,3	2,5	4,7	3,3	4,3	5,9	6,6	3,3	4,5	2,4	5,3	4,0	52,0
Хорватія	3,6	4,9	5,7	4,5	3,8	5,3	3,4	2,9	4,1	4,0	4,4	4,4	50,6
Чехія	1,9	2,0	3,8	2,8	3,2	4,8	4,2	3,1	2,1	2,6	4,3	2,6	40,1
Чорногорія	3,3	4,5	7,3	3,6	2,9	4,6	4,0	3,6	4,2	4,0	6,3	5,9	55,7

* *Укладено на основі:* The Failed States Index, 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://ffp.statesindex.org/rankings-2017. Максимальне значення індексу — Південний Судан (113,9), Сомалі (113,4); мінімальне — Фінляндія (18,7); Німеччина — 28,1; Україна — 74,0.

Додаток Б.3

БАРОМЕТР КОНФЛІКТІВ, 2017[*]
(Conflict Barometer, 2017)

Країна конфлікту (ініціатор конфлікту, локальний регіон)	Сторони конфлікту	Причина конфлікту	Початок	Динаміка	Інтенсивність
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
Боснія та Герцеговина (Боснійська Сербія / Республіка Сербія)	Республіка Сербія / центральний уряд, Боснійсько-Хорватська Федерація	Сецесія	1995	•	2
Боснія та Герцеговина (хорватські партії, Герцеговина)	Хорватські партії / центральний уряд, Боснійсько-Хорватська федерація, боснійські партії	Автономія	1991	•	1
Боснія та Герцеговина (ваххабітські бойовики)	Ваххабітські бойовики / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування	2007	•	1
Болгарія (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія національної влади	2013	↓	1
Естонія (російськомовна меншина)	Російськомовна меншина / уряд	Автономія	1991	•	1
Латвія (російськомовна меншина)	Російськомовна меншина / уряд	Автономія	1991	•	1

[*] *Укладено на основі*: Conflict Barometer 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hiik.de/de/downloads/data/downloads_2017/ConflictBarometer2017.pdf.

Довідка: Динаміку розвитку конфлікту подано у порівнянні із попереднім роком дослідження (2016 р.): ↓ — послаблення (deescalate); ↑ — посилення, загострення (escalate); • — без змін. Інтенсивність конфлікту оцінюють за 5-ти бальною шкалою: 1 — латентний конфлікт (latent conflict); 2 — проявлений конфлікт (manifest conflict); 3 — криза (crisis); 4 — жорстка криза (severe crisis); 5 — війна (war).

Закінчення дод. Б.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
Румунія (угорська меншина, Трансільванія)	Угорська меншина / уряд	Автономія	1989	↑	2
Румунія (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	2012	↓	2
Сербія (албанська меншина, Пресево Валлей)	Албанська меншина / уряд	Автономія	2000	↓	1
Сербія (боснійська меншина / Санджак)	Боснійська меншина / уряд	Автономія	1991	•	1
Сербія (Косово)	Уряд Косово / центральний уряд	Сецесія	1989	•	1
Сербія (сербська меншина, уряд Косово)	Сербська меншина / уряд Косово	Система / ідеологія	2012	•	3
Сербія (вахабітські бойовики, Санджак)	Ваххабітські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	2007	•	1
Сербія (рух «Заодно за Воєводину», Воєводина)	Рух «Заодно за Воєводину» / уряд	Автономія	1989	•	1
Словаччина (угорська меншина, Південна Словаччина)	Угорська меншина / уряд	Автономія	1993	•	1
Словенія — Хорватія	Словенія / Хорватія	Територія	1991	•	1
Угорщина — Румунія	Угорщина / Румунія	Міжнародна влада	1990	•	1
Угорщина — Словаччина (меншини)	Угорщина / Словаччина	Міжнародна влада	1993	•	1
Хорватія (хорватські серби, Західна і Східна Славонія)	Хорватські серби / уряд	Автономія	1991	•	1

Додаток Б.4

РОЗМІР ВІЙСЬКОВИХ ВИТРАТ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС МИРУ ДЕРЖАВ, 2017*

Держава	Розмір військових витрат на 1 особу, дол. США	Глобальний індекс миру (Global Peace Index)
Албанія	55,4	1,908
Болгарія	122,3	1,631
Боснія та Герцеґовина	46,9	2,035
Естонія	409,5	1,712
Латвія	263,5	1,670
Литва	280,9	1,732
Македонія	53,7	2,133
Польща	262,2	1,676
Румунія	203,5	1,600
Сербія	83,2	1,888
Словаччина	206,8	1,611
Словенія	229,5	1,364
Угорщина	145,5	1,494
Хорватія	184,3	1,665
Чехія	210,3	1,360
Чорногорія	118,1	1,950

* *Укладено на основі:* SIPRI military expenditure database [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.sipri.org/databases/milex; Global Peace Index Report, 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2017/06/Global-Peace-Index-Report-2017_0.pdf

Довідка: Розмір військових витрат на 1 особу (2017): США — 1 879,3 дол. США, Китай — 161,9 дол. США, Росія — 460,7 дол. США, Німеччини — 539,8 дол США, України —82,5 дол. США.

Максимальне значення Глобального індексу миру (2017) — Ісландія (1 місце, 1,111); Німеччина — 16 місце (1,5); Україна — 154 місце (3,184); Росія — 151 місце (3,047); мінімальне значення — Сірія (163 місце, 3,814).

Додаток Б.5

ВІЙСЬКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВ, 2018*

Ранг країни	Назва країни	Військові дійсної служби, осіб	Військові запасу, осіб	Танки, од.	БТР, од.	Самохідних знарядь, од.	Ракетно-залпові системи, од.	Загальна кількість літаків, од.	Гелікоптери, од.	Аеропортів, од.	Загальна кількість кораблів МВФ, од.	Порти і термінали, од.	Авіаносці, од.	Підводні човни, од.
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*
22	Польща	120 000	515 000	1 009	2 608	443	240	461	210	126	83	4	0	5
30	Чехія	21 100	11 000	123	518	86	0	114	57	128	—	3	—	—
40	Румунія	75 000	80 000	875	1 456	0	188	125	86	45	48	6	0	0
57	Угорщина	20 000	52 000	32	1 123	0	65	33	15	41	—	6	—	—
60	Болгарія	35 000	302 500	160	1 103	150	100	68	25	68	29	2	0	0
62	Словаччина	13 500	0	22	478	16	17	47	16	35	—	2	—	—
72	Хорватія	21 500	102 700	72	574	21	92	68	31	69	28	6	0	0
78	Сербія	52 000	170 000	225	575	72	82	123	37	26	19	0	0	0
86	Албанія	50 000	14 000	0	700	0	0	23	23	4	37	4	0	0
92	Словенія	7 500	8 000	84	247	0	0	28	16	16	2	1	0	0
95	Литва	16 015	7 000	0	432	0	0	9	4	61	—	2	—	—
105	Латвія	13 000	11 000	0	250	0	0	4	4	42	0	2	—	—
108	Естонія	5 000	30 000	0	318	0	0	6	0	18	—	6	—	—
124	Боснія та Герцеговина	12 750	0	149	100	15	110	20	20	24	—	5	—	—

* *Укладено на основі:* Global fire power [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.globalfirepower.com.
Довідка: Ранжування держав (2018 р., 136 держав): США (1 місце), Росія (2), Китай (3), Німеччина (10), Україна (29 місце).

Додаток В.1

ІНДЕКС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ КОФ, 2017*

Держава	Індекс глобалізації		Економічна глобалізація		Соціальна глобалізація		Політична глобалізація	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
Албанія	76	60,65	69	66,99	105	46,24	86	71,80
Болгарія	34	76,89	38	77,18	42	71,34	46	83,95
Боснія та Герцеговина	57	66,56	77	63,57	59	62,50	71	75,85
Естонія	28	79,27	10	87,54	39	73,81	69	75,91
Латвія	41	74,45	21	82,80	44	70,43	130	58,20
Литва	32	77,47	44	75,54	25	80,72	73	75,60
Македонія	94	55,39	67	67,53	98	48,49	145	48,97
Польща	25	81,32	39	77,06	27	79,82	33	88,82
Румунія	35	76,51	53	71,94	43	70,97	28	89,82
Сербія	46	69,49	59	69,64	56	65,06	74	75,22
Словаччина	18	84,36	12	87,00	21	82,76	50	83,11
Словенія	33	76,91	36	77,89	40	71,93	54	82,33
Угорщина	10	86,55	7	88,75	23	81,16	23	90,94
Хорватія	24	81,39	45	75,37	15	85,29	47	83,93
Чехія	15	84,88	13	86,90	22	82,19	41	85,88
Чорногорія	63	65,37	24	81,79	80	54,56	128	58,71

* *Укладено на основі:* KOF Index of Globalization [Electronic resource]. — Mode of access : http://globalization.kof.ethz.ch.

Довідка: Індекс глобалізації КОФ обчислюють у діапазоні 100,0—0,0, де 100,0 — максимально залучена у глобалізаційні процеси країни, 0,0 — країна поза глобалізаційними процесами (на узбіччі глобалізації). У 2017 р. максимальний показник індексу глобалізації (92,84) зафіксовано у Нідерландів (1 місце); Україна на 45 місці з показником 70,24.

Додаток В.2

ПОКАЗНИКИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ, 2016*

Держава	Обсяг експорту, млрд. дол. США		Обсяг імпорту, млрд. дол. США		Валовий внутрішній продукт, млрд. дол. США	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
Албанія	159	1,01	136	3,60	125	11,59
Болгарія	67	24,33	65	27,66	77	47,17
Боснія та Герцеґовина	118	3,94	104	8,78	121	15,57
Естонія	79	13,44	86	14,43	115	22,93
Латвія	80	13,33	79	16,40	110	27,82
Литва	62	30,92	61	33,97	89	41,78
Македонія	117	3,95	116	6,21	131	10,09
Польща	25	190,20	25	187,50	24	481,2
Румунія	48	37,33	42	64,07	46	174,9
Сербія	81	12,8	77	17,21	108	36,56
Словаччина	41	74,06	39	70,82	62	86,2
Словенія	65	28,09	66	27,1	85	42,74
Угорщина	36	97,57	34	92,92	60	118,5
Хорватія	83	12,23	75	19,28	72	48,93
Чехія	34	133,8	33	124,00	51	182,5
Чорногорія	117	3,95	116	6,21	131	10,09

* *Укладено на основі:* The World Factbook [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html.

Додаток В.3

ГОЛОВНІ ПОКАЗНИКИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Показник (зміст показника)	Формула
Зовнішньоторговельне сальдо (різниця вартісних обсягів експорту та імпорту)	$T_{сальдо} = E - I$
Зовнішньоторговельний оборот (сума вартісних обсягів експорту та імпорту)	$T_{оборот} = E + I$
Питома вага (квота) експорту (показник відкритості економіки)	$I_E = (E / ВВП)^{x} 100\ \%$
Питома вага (квота) імпорту (показник відкритості економіки)	$I_I = (I / ВВП)^{x} 100\ \%$
Індекс товарності (показник забезпеченості країни товарами)	$t = (E + I) / ВВП$
Рівень залежності країни від міжнародної торгівлі	$П_{зал} = (E + I) / ВНП$

Додаток Д.1

ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ДЕРЖАВАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ І ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ, 2015*

Рейтинг країн за ІЛР	Назва країни	Використання енергії		Викиди CO_2 на душу населення		Природні багатства				Вплив екологічних загроз		
							Площа лісів				Наслідки стихійних лих	
		викопні види палива, %	поновлювані джерела, %	обсяг викидів, т.	середньорічне зростання, %	виснаження природних ресурсів, % від ВНП	від загальної площі, %	зміни за 1990/2015 рр., %	свіжий водозабір, % від загального обсягу поновлюваних водних ресурсів	населення, що проживає на деградованих землях, %	кількість померлих, у рік на 1 млн осіб	кількість постраждалих, осіб на 1 млн осіб
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку												
25	Словенія	66,6	34,5	7,5	...	0,3	62,0	5,1	3,0	8,4	0	2 133
28	Чехія	76,9	10,9	9,4	...	0,6	34,4	1,2	12,9	4,2	1	241
30	Естонія		24,9	15,1	...	0,8	52,7	1,2	13,4	...	...	...
35	Польща	90,7	11,1	8,3	-0,3	1,6	30,8	5,5	19,4	13,2	3	310
37	Литва	...	24,3	4,3	...	0,4	34,8	12,1	2,6	...	...	...
40	Словаччина	67,5	10,5	6,5	...	0,5	40,3	1,0	1,1	9,1	3	38

* *Укладено на основі:* Human Development Reports, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2016.

Закінчення дод. Д.1

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*
43	Угоршина	71,1	10,2	4,2	-2,0	0,3	22,9	14,0	4,9	17,1	7	522
44	Латвія	...	40,4	3,5	...	1,0	54,0	5,8	0,7	...	...	...
45	Хорватія	80,0	20,0	4,2	...	1,6	34,3	3,8	0,6	17,5	1	130
48	Чорногорія	60,2	46,2	3,6	...	...	61,5	32,1	...	8,0	0	4 999
50	Румунія	77,7	21,7	3,5	-2,8	1,0	29,8	7,4	3,0	13,5	3	778
Країни з високим рівнем людського розвитку												
56	Болгарія	75,0	15,8	5,4	-2,0	0,8	35,2	17,1	25,7	7,8	2	1 145
66	Сербія	89,1	19,6	6,3	...	...	31,6	9,9	2,6	18,5	0	3 731
75	Албанія	60,5	38,2	1,7	0,1	3,8	28,2	-2,2	4,3	5,7	0	41 348
81	Боснія та Герцеговина	93,9	15,3	5,7	...	...	42,7	-1,5	0,9	6,1	0	3 222
82	Македонія	82,1	16,5	4,0	...	2,2	39,6	10,3	8,6	7,1	0	96 337

Додаток Д.2

ЕКОЛОГІЧНИЙ СЛІД СПОЖИВАННЯ, 2010*

(*Ecological Footprint*)

Ранг	Назва держави	Екологічний слід споживання, гга на 1 особу	Біологічна ємність, гга на 1 особу	Екологічний залишок (+ позитивний, - негативний), гга на 1 особу
7	Естонія	7,88	8,96	1,08
16	Чехія	5,73	2,67	-3,06
17	Македонія	5,66	1,43	-4,23
18	Латвія	5,64	7,07	1,43
25	Словенія	5,30	2,61	-2,69
39	Литва	4,67	4,36	-0,31
43	Польща	4,35	2,09	-2,26
45	Болгарія	4,07	2,13	-1,94
46	Словаччина	4,06	2,68	-1,38
49	Хорватія	3,75	2,50	-1,25
57	Угорщина	2,99	2,23	-0,76
63	Боснія та Герцеґовина	2,75	1,60	-1,15
64	Румунія	2,71	1,95	-0,76
72	Сербія	2,39	1,16	-1,23
84	Албанія	1,91	0,87	-1,04

* *Укладено на основі:* List of countries by ecological footprint, 2010 [Electronic resource]. — Mode of access : http://data.footprintnetwork.org.

Довідка: Дослідження охопило 159 держав. Максимальний екологічний слід споживання (2010) — Об'єднані Арабські Емірати (10,68 гга на 1 особу); екологічний слід споживання еталонної країни для держав субрегіону — Німеччини (5,08); України — 2,90 (60 місце у рейтингу держав; екологічний залишок — -1,08).

Додаток Д.3

ІНДЕКС ЗЕЛЕНОГО МІСТА*

(*Green City Index*)

Місто-столиця держави	Ранг міста	Індекс зеленого міста	Субіндекси							
			Викид CO_2	Енергія	Будівництво	Транспорт	Вода	Використання землі	Чистота повітря	Екологічне управління
Вільнюс	13	62,77	3,91	2,39	6,91	5,29	7,71	7,31	9,37	7,33
Рига	14	59,57	5,55	3,53	5,43	6,16	6,43	5,72	8,28	6,56
Варшава	16	59,04	4,65	5,29	5,99	5,11	4,90	5,17	6,45	9,67
Будапешт	17	57,55	4,85	2,43	5,01	6,64	6,97	6,27	5,85	8,00
Любляна	19	56,39	6,67	2,23	5,20	6,17	4,19	5,95	7,03	7,67
Братислава	20	56,09	4,54	4,19	3,54	7,16	7,65	5,60	5,96	6,22
Таллінн	23	52,98	3,40	1,70	1,06	6,64	7,90	6,15	8,30	7,22
Прага	24	49,78	3,44	3,26	3,14	4,71	8,39	6,30	6,37	4,22
Загреб	26	42,36	3,20	4,34	3,29	5,29	4,43	4,04	4,74	4,56
Белград	27	40,03	3,15	4,65	2,89	3,98	3,90	4,30	4,48	4,67
Бухарест	28	39,14	3,65	3,42	4,79	4,55	4,07	3,62	4,54	2,67
Софія	29	36,85	2,95	2,16	6,25	4,62	1,83	3,32	4,45	3,89

* *Укладено на основі:* European Green City Index, 2009 [Electronic resource]. — http://www.economistinsights.com/energy/analysis/european-green-city-index/methodology.

Довідка: Дослідження охопило 30 міст-столиць Європи. На першому місці — м. Копенгаген (87,31), на тридцятому — м. Київ (32,33)

Додаток Е.1

ДЕМОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ ТА ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ, 2015*

Рейтинг країни за ІЛР	Країна	Значення індексу людського розвитку	Очікувана тривалість життя при народженні, роки	Середня тривалість навчання, роки	Очікувана тривалість навчання, роки	Валовий національний прибуток на душу населення, дол. США на 1 особу	Середньорічний темп зростання населення, %	Середній вік населення, роки	Загальний коефіцієнт народжуваності, народжень на одну жінку	Навантаження молоді (0—14 років) на 100 осіб працездатного віку (15—64 роки)	Навантаження старших осіб (65 років і більше) на 100 осіб працездатного віку (15—64 роки)
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*
	Світ у цілому	0,717	71,6	8,3	12,3	14 447	1,1	29,6	2,5	39,5	12,5
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку											
25	Словенія	0,890	80,6	12,1	17,3	28 664	0,2	43,0	1,5	21,4	26,4
28	Чехія	0,878	78,8	12,3	16,8	28 144	0,4	40,9	1,6	23,0	26,3
30	Естонія	0,865	77,0	12,5	16,5	26 362	-0,3	41,3	1,6	24,7	28,2
35	Польща	0,855	77,6	11,9	16,4	24 117	0,0	39,4	1,4	21,7	22,0
37	Литва	0,848	73,5	12,7	16,5	24 117	-0,5	39,7	1,5	22,4	22,8

* *Укладено на основі:* Human Development Reports, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2016.

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*
40	Словаччина	0,845	76,4	12,2	15,0	26 764	0,1	38,9	1,4	21,4	19,1
43	Угорщина	0,836	75,3	12,0	15,6	23 394	-0,2	41,0	1,4	21,9	26,1
44	Латвія	0,830	74,3	11,7	16,0	22 589	-0,6	41,7	1,6	23,5	28,2
45	Хорватія	0,827	77,5	11,2	15,3	20 291	-0,4	43,1	1,5	22,0	28,6
48	Чорногорія	0,807	76,4	11,3	15,1	15 410	0,0	37,6	1,7	26,9	20,2
50	Румунія	0,802	74,5	10,8	14,7	19 428	-0,3	40,0	1,4	21,8	22,3
Країни з високим рівнем людського розвитку											
56	Болгарія	0,794	74,3	10,8	15,0	16 261	-0,8	43,4	1,5	21,2	30,1
66	Сербія	0,776	75,0	10,8	14,4	12 202	-0,5	39,3	1,4	22,9	21,7
75	Албанія	0,764	78,0	9,6	14,2	10 252	0,3	33,5	1,8	28,1	16,3
81	Боснія та Герцеговина	0,750	76,6	9,0	14,2	10 091	-0,1	40,1	1,3	21,2	22,9
82	Македонія	0,748	75,5	9,4	12,9	12 405	0,1	37,8	1,4	23,2	18,3

Додаток Е.2

УРБАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВ СВІТУ, 2015 *

Держава	Урбанізація, %
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку	
Словенія	49,8
Чехія	73,4
Естонія	69,6
Польща	60,7
Литва	67,3
Словаччина	54,6
Угорщина	70,4
Латвія	67,7
Хорватія	58,4
Чорногорія	63,7
Румунія	52,8
Країни з високим рівнем людського розвитку	
Болгарія	74,3
Сербія	57,1
Албанія	55,6
Боснія та Герцеґовина	49,3
Македонія	59,5

* *Укладено на основі:* Human Development Reports, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2016.

Додаток Е.3

БЕЗРОБІТТЯ, ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗА КРАЇНАМИ СВІТУ, 2015*

Рейтинг країн за ЛДР	Назва країни	Зайняті в загальній кількості населення, % від осіб у віці 25 р. і старші	Вразлива зайнятість, % від зайнятих	Молодіжне безробіття, % від осіб віком 15—24 рр.	Рівень безробіття, % від осіб віком 15 р. і старші	Дитяча праця, % від осіб у віці 5—14 рр.	Частка працюючих бідних, % від загальної кількості зайнятих	Тривалість обов'язкової оплачуваної відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, днів	Одержувачі пенсії за віком, % від населення пенсійного віку		
									усього	жінки	чоловіки
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку											
25	Словенія	56,4	12,8	20,6	8,8	...	...	105	95,1	85,9	100,0
28	Чехія	59,3	15,0	19,5	7,0	...	...	196	100,0	100,0	100,0
30	Естонія	59,4	...	20,9	10,2	...	...	140	98,0	97,5	98,5
35	Польща	55,5	18,2	26,5	10,1	...	...	182	96,5	94,9	100,0
37	Литва	58,5	8,9	26,4	13,2	...	...	126	100,0	100,0	100,0
40	Словаччина	57,0	12,4	34,0	14,0	...	...	238	100,0	100,0	100,0
43	Угорщина	50,7	...	28,1	10,9	...	...	168	91,4	87,6	97,7

* *Укладено на основі:* Human Development Reports, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2016.

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*
44	Латвія	55,0	...	28,4	14,9	...	...	112	100,0	100,0	100,0
45	Хорватія	47,4	16,5	43,1	15,8	...	0,0	208	57,6	44,2	85,1
48	Чорногорія	44,9	...	41,1	19,7	9,9	...	45	52,3	...	...
50	Румунія	57,3	31,5	22,7	7,0	0,9	...	126	98,0	88,0	100,0
Країни з високим рівнем людського розвитку											
56	Болгарія	50,3	8,0	28,1	12,3	...	...	410	96,9	95,5	99,4
66	Сербія	47,2	26,4	51,1	23,9	4,4	...	135	46,1	44,8	48,4
75	Албанія	53,3	...	22,5	13,8	12,0	3,4	365	77,0	60,8	100,0
81	Боснія та Герцеґовина	36,4	37,4	62,8	28,0	5,3	0,0	365	29,6	...	...
82	Македонія	42,9	22,1	53,9	31,0	12,5	3,4	270	52,2	...	...

Додаток Е.4

СПРИЙНЯТТЯ ДОБРОБУТУ, 2015*

(*Perceptions of well-being*)

Рейтинг країн за ІЛР	Назва країни	Сприйняття індивідуального добробуту, % задоволених							Уявлення про спільноту			Уявлення про владу		
		якість освіти	якісне медичне обслуговування	рівень життя	робота	особиста безпека	свобода вибору	Індекс задоволення у цілому життям**	місцевий ринок праці, % опитаних, які оцінили його позитивно	довіра до інших людей, % опитаних, які вважають, що можна іншим людям довіряти	спільнота, % опитаних, які позитивно оцінили спільноту	зусилля по боротьбі з бідністю, % задоволених	дії спрямовані на збереження довкілля, % задоволених	Довіра національному уряду, % опитаних, які оцінили його позитивно
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку														
25	Словенія	76	81	71	86	85	89	6,1	9	15	92	44	58	24
28	Чехія	62	71	65	78	59	71	6,3	11	24	84	21	52	17

* *Укладено на основі:* Human Development Reports, 2016 [Electronic resource]. — Mode of access : http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2016.

** Індекс задоволення у цілому життям (*Overall life satisfaction index*) — обчислюється у діапазоні: 0 — найменш задоволені, 10 — найбільш задоволені.

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*
30	Естонія	51	45	43	78	61	65	5,4	18	33	85	8	54	27
35	Польща	60	42	66	83	68	75	5,9	18	25	90	22	47	27
37	Литва	54	51	29	73	45	46	5,8	14	25	84	18	42	15
40	Словаччина	61	59	49	78	55	53	5,9	8	21	83	22	42	37
43	Угорщина	60	64	40	75	56	55	4,7	7	13	74	17	45	21
44	Латвія	54	48	32	77	58	51	5,1	17	13	85	12	55	19
45	Хорватія	62	63	39	73	66	46	6,0	5	16	75	9	40	31
48	Чорногорія	60	48	37	59	74	43	5,2	7	21	69	9	35	36
50	Румунія	53	52	36	70	54	60	5,2	9	15	82	8	23	24
Країни з високим рівнем людського розвитку														
56	Болгарія	45	39	29	74	59	59	4,2	6	20	77	9	33	34
66	Сербія	50	43	34	65	62	45	5,2	3	17	65	10	25	22
75	Албанія	60	38	48	68	59	58	5,5	12	7	71	13	27	36
81	Боснія та Герцеговина	54	42	32	59	65	40	4,8	5	18	66	6	19	19
82	Македонія	62	47	39	60	63	58	4,6	8	11	65	16	37	37

Додаток Е.5

МІГРАЦІЯ, БІЖЕНЦІ ЗА ДЕРЖАВАМИ СУБРЕГІОНУ, 2014*

Назва країни	Міжнародні мігранти					Міжнародні мігранти за віком										Біженці, тис. осіб
				Середньорічні зміни, %		Розподіл мігрантів за віком, %			Частка жінок-мігрантів, %			Частка в загальному населенні, %			Середній вік, років	
	Загальна кількість, тис. осіб	Частка жінок-мігрантів, %	Частка від загальної кількості населення, %	1990—2000	2000—2013	0—19	20—64	65+	0—19	20—64	65+	0—19	20—64	65+		
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*
Албанія	96,8	53,2	3,1	1,5	1,8	16,8	65,8	17,3	40,0	55,4	57,3	1,7	3,4	4,9	40,9	0,1
Болгарія	84,1	55,5	1,2	7,0	5,1	16,4	65,1	18,5	47,5	55,0	64,2	1,0	1,2	1,1	41,9	2,2
Боснія та Герцеговина	23,2	50,1	0,6	5,4	-10,9	6,4	80,5	13,1	38,2	49,9	56,8	0,2	0,8	0,5	46,9	6,9
Естонія	210,0	59,8	16,3	-4,3	-1,3	3,0	60,7	36,3	51,3	55,2	68,2	2,4	16,2	32,8	59,0	0,0
Латвія	282,9	60,8	13,8	-4,1	-3,2	2,3	58,1	39,6	47,2	56,9	67,4	1,6	13,0	29,4	60,6	0,1
Литва	147,8	57,5	4,9	-5,0	-2,8	7,3	62,2	30,5	48,1	54,5	65,7	1,7	4,8	9,5	56,1	0,8
Македонія	139,8	58,4	6,6	2,8	0,8	13,2	71,0	15,9	48,3	58,8	64,9	3,7	7,3	8,5	44,2	1,1
Польща	663,8	58,8	1,7	-3,1	-1,7	20,3	19,8	59,9	51,0	54,0	63,0	1,7	0,5	7,2	68,0	15,9
Румунія	198,8	49,8	0,9	-0,6	3,0	33,5	35,6	30,8	48,8	42,7	59,2	1,5	0,5	1,9	38,4	1,2
Сербія	532,5	56,9	5,6	21,6	-3,7	6,4	67,0	26,6	42,4	55,3	64,6	1,6	5,9	10,4	53,0	66,4

* *Укладено на основі:* International Migration 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migration-wallchart2014.pdf.

Закінчення дод. Е.5

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*
Словаччина	149,6	53,4	2,7	10,5	1,8	16,3	57,3	26,4	47,7	51,3	61,7	2,2	2,4	5,6	51,8	0,6
Словенія	233,3	42,7	11,3	-0,2	2,2	6,6	78,6	14,9	46,4	41,4	47,9	3,9	13,9	9,7	48,4	0,2
Угоршина	472,8	51,6	4,7	-1,6	3,6	10,2	70,4	19,4	48,3	49,8	59,6	2,4	5,3	5,4	41,8	4,0
Хорватія	757,0	53,0	17,6	2,6	1,6	12,1	70,7	17,2	45,1	52,7	59,8	10,4	20,4	16,6	45,2	0,7
Чехія	432,8	42,4	4,0	6,9	5,2	12,9	84,0	3,1	48,2	41,3	49,0	2,7	5,3	0,7	35,6	2,8
Чорногорія	50,7	60,9	8,2	—	—	14,0	69,5	16,6	51,6	61,0	68,3	4,4	9,3	10,3	44,7	11,2

Додаток Ж. 1

ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС ІННОВАЦІЙ, 2017[*]

(*The Global Innovation Index*)

Ранг держави	Держава	Глобальний індекс інновацій
93	Албанія	28,86
36	Болгарія	42,84
86	Боснія та Герцеґовина	30,23
25	Естонія	50,93
33	Латвія	44,61
40	Литва	41,17
61	Македонія	35,43
38	Польща	41,99
42	Румунія	39,16
62	Сербія	35,34
34	Словаччина	43,43
32	Словенія	45,80
39	Угорщина	41,74
41	Хорватія	39,80
24	Чехія	50,98
48	Чорногорія	38,07

[*] *Укладено на основі: The Global Innovation Index* 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.wipo.int.

Довідка: Індекс розраховано (2017) для 127 держав світу: Максимальне значення — Швейцарія (1 місце, 67,69); 4 місце — США (61,40); Україна на 50 місці (37,62); мінімальне значення — Ємен (15,64).

Додаток Ж. 2

ІНДЕКС ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ, 2017[*]

(*The Global Competitiveness Index*)

Ранг держави	Держава	Індекс глобальної конкурентоздатності
75	Албанія	4,2
49	Болгарія	4,5
103	Боснія та Герцеґовина	3,9
29	Естонія	4,8
54	Латвія	4,4
41	Литва	4,6
78	Македонія	4,1
39	Польща	4,6
68	Румунія	4,3
78	Сербія	4,1
59	Словаччина	4,3
48	Словенія	4,5
60	Угорщина	4,3
74	Хорватія	4,2
31	Чехія	4,8
77	Чорногорія	4,1

[*] *Укладено на основі: The Global Competitiveness Index* 2017 [Electronic resource]. — Mode of access : http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index.

Довідка: Індекс розраховано (2017) для 137 держав світу: Максимальне значення — Швейцарія (1 місце, 5,9); 2 місце — США (5,9); 3 місце — Сінгапур (5,7); Україна на 81 місці (4,1); мінімальне значення — Ємен (2,9).

Навчальне видання

СТЕЦЬКИЙ Василь Володимирович

КОТИК Любов Іванівна

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ (ЦЕНТРАЛЬНА ТА ПІВДЕННО-СХІДНА ЄВРОПА, СХІДНА БАЛТІЯ)

Навчальний посібник

Редактор *Мирослава Мартиняк-Жовтанецька*
Технічний редактор *Світлана Сеник*
Коректор *Світлана Сеник*
Комп'ютерний набір *Любов Котик*
Комп'ютерне верстання *Любов Котик*

Умовн. друк. арк. *5,8*
Тираж 100 прим. Зам. *9/04*

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.